

5.

Ivan Prijatelj:

Ustanovitev „Ljubljanskega zvona“ in celovškega „Kresa“.

S Stritarjevim dunajskim »Zvonom« je nehal koncem l. 1880. izhajati časopis, ki je pri vsej svoji končni družinski obliki in domače-realni predmetnosti propagiral vendar predvsem devize takrat že zapoznele svetovne romantike, osobito njeno čuvstvenost in njen pesimistični pogled na življenje in svet. V ozki zvezi s prestankom Stritarjevega leposlovnika se je zaključilo ono obdobje našega »Mladoslovenstva«, ki ga imenujem obdobje slovenskega »romantičnega realizma« (1868—1881). Gesla tega pravca, ki so evropeizirala slovensko literaturo, so bila dovršila svojo dolžnost in so bila izrabljena. Z novim desetletjem je prihajal nov čas, nastopala je nova doba, ki je imela udejeviti parole krepkejšega, življenjaradostnejšega, borbenejšega, pozitivistično-stvarnejšega in družabno-aktualnejšega realizma, napovedovalo se je ono obdobje našega »Mladoslovenstva«, ki ga jaz nazivljam obdobje »poetičnega realizma« (1881—1895).

To novo obdobje sta poizkusila inavgurirati takrat pri nas dva nova literarna organa in kot pokretača teh dveh literarnih organov dva različno usmerjena pisateljska kroga, namreč literarni krog našega centralnega in pa četa zastopnikov našega obmejnega Slovenstva.

Da spoznamo, kakšnih teženj in idej sinova sta bila oba nova organa, ki sta poizkušala biti glasnika slovenske literarne produkcije v momentu, ko je stopal dotedanji slovenski literarni voditelj Stritar v ozadje,

moramo z nekaterimi podatki razjasniti in ugotoviti historiat snovanja obeh novih listov. Ideja, da naj se izdaja v Celovcu »Kres«, se je porodila v štajerskem Starem trgu v poletju 1880, ko je pri tamkajšnjem župniku Davorinu Trstenjaku s svojo ženo na počitnicah bival Janko Pajk, mož, ki je bil l. 1878. s svojo neznatno-artistično, doktrinarno-suhoparno in pretežno didaktično »Zoro« propadel v boju z umetnostno-ambicioznejšim in evropsko-uglajenejšim Stritarjem, takrat vsaj še deloma priznanim voditeljem centralne »mladoslovenske« pisateljske generacije. Sedaj, ko se je bila ta generacija v drugi polovici 70-ih let sama razvila večinoma preko Stritarja, je sklenil stopiti zopet v akcijo in v ospredje Janko Pajk, takrat profesor v moravskem Brnu; mož se je v ta namen zvezal s tipičnim zastopnikom tedanjega našega obmejnega Slovenstva, z Davorinom Trstenjakom, gojiteljem bolj rodoljubnega nego eksaktnega znanstva ter literarno-podučne publicistike v dobi »Staroslovenstva« in tudi še »Mladoslovenstva«. O tem, da je v imenovanem poletju bivala Pajkova družina na počitnicah pri starotrškem župniku, nas informira pismo, ki ga je pisal Trstenjak Levcu dne 10. jun. 1880 in v katerem stoje besede: »Pri meni zdaj stanuje gospa Pavlina Pajkova; ubogi ženki né storil dobro zrak v dimnatem in smrdljivem Bernu, tukej se vsak dan bolje okréva.«¹ Trstenjaku ni že več let ugajal Stritarjev, po njegovem mnenju preveč literaren »Zvon«, najbolj zategadelj, ker njega urednik ni vanj sprejemal sestavkov iz področja strokovnih ved. Stari štajerski rodoljub si je želel lista, ki bi priobčeval njegove filološke, zgodovinarske in mitološke razprave. Že dne 19. marca 1879 je bil Trstenjak v tem oziru pisal Levcu: »Pri nas je nastala baby-lonica confusio. Skoro ne bodemo več nobenega organa našli za objavljenje znanstvenih spisov. Matične knjige bi naj prinašale kaj o ‚laku in kleji‘ o naštrihanji itd.,

¹ Levčeva zapuščina v mestnem arhivu ljubljanskem.

želi mizar Regali, hribovski kaplani bi radi imeli legende,² drugi bi radi imeli Brencljnovne burke, jeli ne to smešno? Matica naj bo za vsako stroko znanosti, pa pod Očetovim vodstvom in pod uplišvom šolmeštrov in udov katol. družbe ne bode cvela, nego zmirom bolj hirala. Kako krvavo bi nam bilo treba znanstvenega časnika.«¹

O tem, kako in kje se je spočela ideja za izdavanje Trstenjak-Pajkovega leposlovno-podučnega lista, pri- poveduje Trstenjak sam v svojem pismu na drja. Jo-

² Da je mislil Trstenjak z izrazom »legende« na pesmi in povesti, spisane v rigorozno-katoliškem in moralističnem duhu, ki ga je bil med kranjske Slovence uvedel Jeran in med štajerske Slomšek, se razvidi iz nekega Trstenjakovega pisma Levcu z dne 16. febr. 1879, v katerem pripoveduje güntherjanski liberalni katolik Trstenjak o svojem prvem srečanju s Slomškom naslednje: »V onem času [v drugi polovici 50-ih let] smo mi nekdanji duhovniki se- kovske škofije uže odločeni bili za lavantinsko, izpod krotkega žezla ljubeznivega škofa grofa Attemsa smo stopili pod strogega A. Slomškega. Jaz sem Slomškega uže poznal od leta 1838. Bil je takrat špiritual v Celovcu, in je obiskal župnika slovenskega pisatelja A. Krempelna, pri katerem sem jaz bil vsako leto delj časa na počitnicah. Krempel ni ravno bil prijatelj kloštrov, posebno neso mu po volji bili Jezuitje. Pri večerji sta se Slomšek in Krempel ostro prijela, in jaz sem spoznal, da Slomšek ima stroga načela. Zvedel sem tudi od duhovnikov nje- gove škofije, kako je posvarjal župnike V. Orožna, J. Haš- nika, J. Arliča, K. Rüpšelna, ki so si v svojih pesmah ne sploh svetih legend za predmet zbrali, tudi meni je bil oponašal, da v svojih mythologičnih preiskavah preveč bika in kravo čestim.« — Pri tej priložnosti naj omenim, da je Slomška smatral za pretiranega rigorista še nedavno tudi ljubljanski škofijski ordi- nariat. Ko je Mihael Lendovšek l. 1908. hotel izdati kot sedmo knjigo njegovih »Zbranih spisov« njegove »skupinske pridige«, je knezo- škofijski cenzor odsvetoval, da bi se tiskal prvi del Slom- škovih pridig, češ, da »je našel toliko velikih napak proti moralki, da se natis ne more dovoliti brez velike dušne nevarnosti bravec ali poslušavcev. Slomšek grehe jako pretirava. S tem doseže to, da neuki bravec stori mnogo smrtnih grehov ex conscientia erronea, kjer ni nobenega greha ali kjer je le mali greh. Taki pridigarji polnijo pekell« (Lendovškova zapuščina v ljub. licejki. — Prim. tudi: Erjavec-Flerè, »Slomšek«, str. 288.)

sipa Vošnjaka z dne 7. avgusta 1880 naslednje: »Dopisujem zdaj z nekterimi starejšimi slovenskimi pisatelji zaradi izdavanja novega slov. leposlovnega časnika, katerega mislimo v Celovcu v založbi Mohorjeve tiskarnice in knjigarne ob novem letu izdavat. Podpore imam že prece obljubljene. Takega časopisa nam je zelo treba. ‚Zvon‘ bode ob novem letu izklenkal, Matica jalovo vegetira. Samim popevanjem in popivanjem ne bomo domovine rešili germanskih harpij, naša inteligenca se zmirom bolj množuje in potrebuje berila, torej je moje podvzetje opravičeno. Bili so te dni nekteri prijatelji pri meni, jaz sem jih vodil po prijetni okolici, splazili smo [se] tudi na bližnji visoki breg, v večernem mraku užgali kres in krstili nov časopis, kateri bode nosil ime: Kres. Ti se boš smejal, a verjami mi, vsi ki smo bili na našem Rütli sebrani, bili smo črstvi Švajcari, ne več otroci ali fantastični mladenci nego izkušeni rodoljubi. Sed haec omnia sub rosa. Pripravljaj tudi sestavke iz čvrstega hrastovega — ne pa iz lipovega lesa.«³

Glede zalaganja novega lista se je Trstenjak obrnil na »Družbo sv. Mohorja« v Celovcu in najbrž istočasno tudi na štajerskega svojega rojaka drja. Jakoba Sketa, ki je bil od l. 1878. profesor na celovski gimnaziji. Tega je po vsej verjetnosti naprosil za tehnično uredništvo novega lista. Dr. Sket je to mesto prevzel in je začel tudi od svoje strani vabiti pisatelje v krog sotrudnikov. Med prvimi, ki jih je povabil, je bil njegov univerzitetni profesor dr. Gregorij Krek. O tem svojem dopisovanju s Krekom je sporočil dne 22. jul. 1880 dr. Sket Davorinu Trstenjaku: »Gosp. prof. Krek mi je pisal. Na mojo izjavo, da nam je potreba časopisa, kakor je bil Janežičev ‚Glasnik‘, mi priznava to potrebo in on sam bi podpiral takov list z veseljem. ‚Zvon‘ nam ne more zadostovati in če je tudi g. Stritar vsega spoštovanja vreden, lista on ne more v tem

³ Zapuščina drja. Josipa Vošnjaka v ljubljanskem muzeju.

zmislu izdajati, kakor ga izdaja, za to je potrebno več in različnih drugih rečij. Slovenski list obširen in za poduk in zabavo, to je za znanstvo in leposlovstvo, mora izdavatı kako društvo ali tiskarna in to se lahko zgodi, kajti tukajšna tiskarna Družbe sv. Mohora bi prevzela takov list.«⁴ — Iz tega Sketovega pisma se razvidi, kakšen tip lista je bil pred očmi snovateljem celovškega »Kresa«: Stritarjev »Zvon« jim je nosil preveč individualno-stritarško ter preveč izključno-literarno znamko. Tem obrobnikom se je tožilo po raznovrstnosti in praktičnosti omnibusa, bivšega istotako celovškega »Slovenskega glasnika«, čigar tradicijo je torej imel nadaljevati »Kres«.

Takrat, ko je iniciator »Kresa«, Davorin Trstenjak, vabil dr. Vošnjaka v krog sotrudnikov novega lista, on najbrž še ni nič vedel, da tudi centralna skupina slovenskih pisateljev snuje nov literarni organ, ki naj bi novim umetnostnim geslom primerno nadaljeval in nadomestil Stritarjev »Zvon« ter izhajal v Ljubljani. O tej stvari je Trstenjaka informiral po vsej verjetnosti šele dr. Josip Vošnjak, ki mu je na njegov poziv k sodelovanju odgovoril dne 18. avg. 1880 naslednje: »Veseli me, da si toliko okreval in se spet čutiš dovolj krepkega postati očetom novega lista. Po prenehanju Zvona smo mislili v Ljubljani beletrističen list [ustanoviti], kajti tu je središče in kolikor toliko mlajših pisateljev, ki bi pomagali. Kdo Ti pa hoče v Celovci? S študentovskimi poskušnjami pa tudi Ti sam ne bodeš maral list polniti. Ne vem, na katere starejših pisateljev misliš, pa meni se vidi, da za beletristiko bo treba mlajše, ki so še produktivni in imajo veselje do dela, pritegniti. Vsekako bi se list moral v Ljubljani tiskati, ker le tako se lahko na vse kraje razširja.«⁵

⁴ Prim. dr. Slodnjaka še neobjavljeno disertacijo »Davorin Trstenjak«. (Dr. Slodnjak citira pisma iz Trstenjakove zapuščine po prepisih Andreja Fekonje, ker se nam originali te korespondence menda niso ohranili.)

⁵ Dr. Slodnjak, o. c.

V jeseni 1880 je bila trojica Trstenjak-Sket-Krek že gotova s pripravami za novi list in je izdala z dnem 1. oktobra 1880 datiran, tiskan »Poziv«, v katerem so se razvijale naslednje misli: Kulturno stanje Slovencev se dviga, slovenska inteligenca se množi in zahteva zdrave duševne hrane v svojem materinem jeziku. Pa tudi slovenski pisatelji potrebujejo krepkega glasila za svoja leposlovna in znanstvena dela. Edini dosedanji leposlovnik slovenski, »Zvon«, ob Novem letu 1881 preneha izhajati, »kakor nam čestito uredništvo Zvonovo na dotično vprašanje naznanja«. Zatorej se je zvezala trojica slovenskih mož, da ustanovi Slovincem nov list »Kres«. V zmislu načrtanega si programa bo prinašal »Kres« izvirno in iz slovanskih jezikov prevedeno leposlovje, tradicionalno narodno blago, potopise, zemljepisne in narodopisne spise; poleg tega pa bo gojil tudi strogo znanstvo: domačo in slovansko zgodovino, starožitnosti, bajeslovje, jezikovno vedo ter prirodoslovje, pa tudi literarno in kulturno zgodovino Slovencev in slovanskih narodov sploh. Tudi dopise o kulturnem in literarnem življenju in gibanju po raznih krajih slovenskih bo objavljajal. — Kakor se iz tega programa razvidi, je bil torej »Kres« zasnovan docela v obliki nadaljevatelja tradicij Janežičevega »Slovenskega glasnika«. Romantični kult prošlosti ter slovanske vzajemnosti, pa praktična raznovrstnost gradiva, vzetega iz najrazličnejših panog znanja sta tvorila njega signaturo. Umevno je, da je imelo tako mnogovrstno in pogosto dispartatno gradivo služiti bolj enciklopedični informativnosti nego strokovnemu, globljemu in eksaktnemu izsledovanju. Podrobnih preiskav ni dopuščal že omejen prostor mesečnih zvezkov, ki naj bi po napovedi obsegali 3—4 pole. O tem, kakšno smer bo zastopal novi celovški list v leposlovju, ali bo zastopnik stare romantike, dotedanjega svetovnonaziranskega Stritarjevega ali bolj domačega Jurčičevega »romantičnega realizma«, ali novejšega Levstik-Kersni-

kovega »poetičnega realizma«, o vsem tem nista niti dr. Sket, niti Trstenjak ničesar črhnila v svojem programskem »Pozivu«. Sploh se mora reči, da se novi list ni ustanavljal kot literarni organ kakšne mlade, med seboj idejno strnjene generacije. Bil je nekak posthumus onega Janežiča, ki je bil že l. 1868. prosto-
voljno stopil v ozadje na ljubo literarno bolj dozoreva-
jočemu Stritarju in Jurčiču. Najmočnejši nagib za izda-
vanje »Kresa« pa je izhajal iz te okoliščine, da so se
z ustanovitvijo tega lista želeli uveljaviti v zmislu svoje
primitivno-nediferencirane **pokrajinske prak-**
tičnosti in rodoljubne utilitarnosti naši obrobni-
ki in med njimi zlasti nekateri štajerski rodoljubi.

Dr. Jakob Sket je razpošiljal v prvih dneh oktobra 1880 omenjeni »Poziv« presumptivnim sotrudnikom. Na izvodu, poslanem Jurčiču, je pripisal naslednje lastnoročno pisemce: »Čestiti gospod! Prepričan, da ne more biti slovenski list krepko glasilo in središče slo-
venskega razumništva, kjer Vi ne sodelujete, Vam pošljem ‚Poziv‘ in Vas prosim novi list z Vašim večjim peresom kolikor je mogoče podpirati. Ako je bil prof. dr. Krek v Ljubljani, je gotovo z Vami o listu govoril in Vas zanj pridobil. Veselo in za naš narod koristno bi bilo, ako bi se združile slov. pisateljske moči. Zatorej Vas še enkrat prosim, spišite za l. list kakovo povest, ali kaj drugega pripravnega; dobivajte v Ljubljani pisateljske moči za to podvzetje, in pomagajte vstvariti list, kakoršnega nam je potreba.«⁹ — Istega dne 4. okt. 1880 je poslal dr. Sket »Poziv« tudi Levcu, izražajoč v rokopisnem pripisu upanje, da bo Levec obljubil »podpirati list s svojim dobrim peresom«. Podobno kakor Jurčiču je pisal dr. Sket v tem svojem pripisu tudi Levcu naslednje: »Ako je bil gosp. prof. Krek v Ljubljani, kakor mi je rekel, da gre tja, je gotovo z Vami o listu govoril. Upam, da ste mu svojo pomoč obljubili, kajti Vas je pri takem listu, kakor bi naj bil

⁹ Jurčičeva zapuščina v mestnem arhivu ljubljanskem.

„Kres“, potreba, in sicer pri slovstvenej povestnici slov. naroda, kterej je tudi eden oddelek v listu odločen ... Mislim, da mi bode mogoče že v 1. listu kaj iz Vašega izvrstnega peresa slov. občinstvu podati.«⁷

Ko so dobili ljubljanski literati in med njimi torej tudi snovatelji vzporednega novega literarnega organa v Ljubljani ta povabila k sodelovanju pri celovškem »Kresu« v roke, so se požurili, da čitajoče slovensko občinstvo kaj več zve tudi o projektiranem njihovem listu. V ta namen je dne 7. okt. 1880 prinesel »Slovenski narod« naslednjo provizorično vest: »(Nov slovenski lepозnanski list.) Ker je slišati, da bode g. prof. Stritar na Dunaji zarad bolednosti s koncem tega leta nehal izdajati ‚Zvon‘, bode izhajal od novega leta naprej nov beletrističen list v Ljubljani. Izdajanje in uredovanje je sklenila prevzeti družba pisateljev: prof. Franjo Levčec, Janko Kersnik, dr. Ivan Tavčar in Josip Jurčič. Več znanih pisateljev je uže podporo obljubilo. List bode izhajal (ako ‚Zvon‘ neha) na vsak način, tudi če se mu v kaceu drugem mestu konkurent rodi, kakor slišimo. Tiskal se bode v ‚narodnej tiskarni‘. O programu in družem kasneje več povemo.«⁸

Sedaj je nastalo vprašanje, kateri napovedani list, celovski ali ljubljanski, se ima smatrati za konkurenta. Jasno je bilo, da osrednji slovenski literati ne bodo odstopili od svoje namere, katera je predstavljala nadaljevanje in času primerno stopnjevanje literarnih tradicij dunajskega »Zvona«. Provinca s svojimi tradicijami se je pa tudi hotela uveljaviti v zmislu svojih literarno-kulturnih okusov in potreb, katerim je nekdaš stregel Janežičev »Slovenski glasnik«. Vrhutega so bile priprave osobito za izdajo »Kresa« že jako napredovale. Jurčič je vendarle poizkusil pregovoriti drja. Sketa, da bi njegov krog odstopil od svoje namere. Pisal je

⁷ Levčeva korespondenca v mestnem arhivu ljubljanskem.

⁸ Slov. narod z dne 7. okt. 1880, šteu. 230.

bodočemu uredniku »Kresa« pismo, ki nam do danes še ni znano in najbrž tudi ne ohranjeno. O približni njega vsebini se dá do neke mere sklepati iz odgovora, ki ga je poslal dr. Sket Jurčiču dne 22. okt. 1880 iz Celovca v Ljubljano: »Ne zamerite,« piše dr. Sket, »da Vam še le danes na Vaše pisanje odgovarjam; vzrok je temu le to, da sem gosp. Trstenjaka vprašal, ali je on kaj vedel o Vašem sklepu ali ne. Na moje vprašanje mi on odgovarja, da ni o Vašem podvzetji celó nič vedel pred tistim dnevom, ko je Slov. Narod novico o Vašem listu prinesel.⁹ Gosp. Trstenjak, gosp. prof. Krek in jaz nismo niti slutili, da Vi kaj v Ljubljani namerjavate, in strašno se mi je čudno zdelo, ko pride, skoraj nalašč kot odgovor, 7/10 v Slov. Nar. naznanilo o Vašem listu. Da se oglasi kje uredništvo, ki naš novi list ‚konkurenta‘ imenuje, o tem se nam tudi bi sanjalo ne bilo; kajti jaz sem pisal gosp. prof. Stritarju na Dunaj in sem dobil odgovor, kterega prinaša ‚poziv‘; to postopanje je bilo mislim pravilno in korektno. — Gosp. Trstenjak in gosp. prof. Krek sta se odločila novi list v svoje področje vzeti, in mu svoj duh vdihnóti. Jaz kot tretji sem prevzel pretežko delo uredništva, ker se je tiskarna družbe sv. Mohorja žrtvovala, in izdajo lista prevzela. Toliko v pojasnilo, da se ne bode pisalo, da je K r e s m o j list, da ga jaz izdajam. — Mi smo listu poiskali naroden zavod kot izdajatelja, zató da dobi pri narodu slov. več kredita; ali nikdar nismo mislili, da se v Ljubljani narodnemu zavodu nasproti vzdignejo privatni **podvzetniki**. [S svinčnikom podčrtal najbrž adresat Jurčič.] Dalje se je mislilo, da imata gosp. Krek in Trstenjak toliko zaupanja pri slov. narodu, da se list pod njunim imenom lahko v svet podá; ali varal sem se jako [podčrtal s svinčnikom naj-

⁹ Ta Trstenjakova informacija ne odgovarja do pičice resnici. Saj smo ugotovili, da je Trstenjaka že dne 18. avgusta 1880 informiral o nameri ljubljanskih literatov dr. Josip Vošnjak.

brž zopet Jurčič]: kajti Vi ste se v Ljubljani z drugimi tremi združili, in se kot tekmece [zopet podvlekel isti] napovedali. — Naš list hoče sprva [podčrtala ista roka] biti objektivnen, čez vse stranke; se hoče povzdignoti čez vsakdanji prepir, in biti slovenski leposloven in znanstven list. To lahko dosežeti imeni: Krek in Trstenjak, ki nista na slabem glasu, in ki se njima ne spodtikajo strankarske misli. Ali tega Vi ne verjamate [zopet s svinčnikom podčrtano]; in res žalostno je, da že danes v Ljubljani dve stranki imate, katerih edna se zoper Vaš list oglašča, prej ko je kateri obetanih listov béli svet zagledal. To je slovenska nesloga. Mi smo v Celovci za list pripravno mesto videli, in ne v Ljubljani. Naši leposlovni listi so cveli v Celovci, nevtralnem mestu, post. Glasnik, Besednik; Zvon je pridno deloval na Dunaji, Zora v Mariboru. Vi se bode te še sami prepričali, da je Ljubljana neugodno mesto [tudi pod tem stavkom črta s svinčnikom]. — Mi smo vedno mislili v novem listu združiti vse pisateljske slov. moči; to Vam moja pisma gosp. Stritarju dokazujejo. Jaz sem mislil, gosp. Krek in Trstenjak pričakovala, da se pod njima združijo pisateljske moči slovenske. Združili pisatelji in naročniki Zvonovi in Zorini. Ali vse zastonj, razprtija še živí; nasprotstvo se kaže, in skoraj se bojim, da tudi ustanovnike ‚Kresove‘ v svoj predal devate, in jim strankarske misli vrivljete, ker se v Ljubljani morda le misli, da ne živi več objektivnih Slovencev. — Jaz Vam samo to podajam v premislek: Vi, gospod Jurčič, ste ustanovili svojo ‚Knjižnico‘. Tukaj bi delali Vi, in objavljali svoje večje proizvode; Kres bi Vaše reči, ktere so gotovo za narod slov. pripravne, podpiral, in tako bi cvela Vaša Knjižnica in naš list. Mala dela bi pa Kresu dajali na razpolaganje. Ako bi po ednem letu videli, da naš list ne ugaja, bi nam pregrehe njegove našteli, in ako je uredništvo svojeglavno, bi rekli: list ne zadostuje, mi hočemo drugega. Tako bi

bilo narodu na korist. To se lahko tudi zgodi, ali jaz dvomim, da bi se tako dobra misel zamogla v Ljubljani roditi. Ako ste Vi za njo, gre vse. Vi lahko nehate, Vaš list se še le vstvarja, nima nič določenega, kajti še le 21./10 ste pristavili, da hoče tudi znanstven biti. Tiskarna dr. sv. M. bi imela preveč izgube, ko bi morala zdaj izdajanje opustiti. Vi govorite za združenje političnih časnikov,¹⁰ to moramo odobravati; čudno se pa nam zdi in nedosledno, da hočete neslogo in razdruženje med pisatelji.¹¹

To pismo bodočega urednika in — poleg Pavline Pajkove ter Antona Kodra — glavnega pripovednika »Kresovega« razodeva obilno primitivnost v literarni orientaciji in celo v slovenski stilistiki. Stari polihistor Trstenjak in filolog ter specialist tradicionalnega narodnega slovstva dr. Gregor Krek naj bi bila po Sketovem mnenju dve zastavi, »da se pod njima združijo pisateljske moči slovenske«! Imeni teh dveh umetnostno docela zastarelih in neakreditiranih mož naj bi bili znamki za literarna stremljenja mladega slovenskega pisateljskega pokolenja, ki je šlo v čisto gotovem literarnem pravcu že celo preko Stritarja! Iz jasnečih se višin času primerno izoblikovane in razčiščene slogovnosti je vabil dr. Sket ljubljanske literate v čredne nižine nekdanjega obmejnega rodoljubnega pismenstva ter pisanja »o vsem in vsakem« — v stadij »Slovenskega glasnika«. Brez umevanja za proces, ki se je bil že dovršil v borbi med »Zvonom« in »Zoro« v korist artističnejšemu Stritarjevemu listu, in brez najmanjše slutnje o tem, zakaj se je vprav takrat dujnajski »zvonar« umikal s svojega prestola, je upal dr. Sket, da bo celovški »omnibus« združil »pisatelje in naročnike Zvonove in Zorine«. Centralni četi naših

¹⁰ Prim. Jurčičev članek »K vprašanju o samo jednom večjem listu za Slovence, ali naša razmera s 'Slovencom'« v »Slov. narodu« z dne 28. sept. 1880, števil. 222 in mojega »Kersnika« II. in III. str. 302—304.

¹¹ Jurčičeva zapuščina v mestnem arhivu ljubljanskem.

tedanjih pisateljev, ki je edina na Slovenskem slutila, kam težijo in v katerem pravcu se razvijajo umetnostna stremljenja časa, je očital dr. Sket golo »privatno podvzetništvo«, torej docela materialne interese, katerim je v nasprotje stavil rodoljubne cilje »Kresovih« ustanovnikov. V nespornem razpletu, ki ga očituje navedeno Sketovo pismo Jurčiču, in v kulturni neuglašenosti ter literarno neenaki razvitosti med obmejno ter centralno inteligenco je že tičalo nasprotje med »Ljubljanskim zvonom« ter »Kresom«, preden sta se rodila oba ta dva lista. Dr. Sket je že v tem svojem pismu grozil z bojem, češ, da hoče njihov list samo »sprva biti objektiven«. Jurčič je to dobro čutil in dotična mesta v pismu s svinčnikom podvlekel.

Dr. Sket je v pismu na Jurčiča poudarjal tudi dejstvo, da se je v Ljubljani neka stranka oglasila zoper projektirani »Ljubljanski zvon«. To so bili slovenski konservativci, ki so bili v takratni dobi pri nas v umetnostnih vprašanjih prava coklja. Prvo naznanilo o izdajanju novega ljubljanskega leposlovnega lista, izišlo v »Narodu« dne 7. okt. 1880 in zatrjuje, da »list bode izhajal (ako ‚Zvon‘ neha) na vsak način, tudi če se mu v kakem drugem mestu konkurent rodi«, je presuknil nekdo (najbrž urednik Haderlap) v »Slovincu« tako-le: »(Nov beletrističen list) hoče pričeti izdajati v Ljubljani v ‚Narodni tiskarni‘ neka družba pisateljev, pa le če bo, kar se govori, gospod Stritar na Dunaju popustil svoj ‚Zvon‘ in če se mu v kakem drugem mestu na Slovenskem vnovič kaj enacega na noge ne spravi.«¹² Dne 14. okt. 1880 je neki dopisnik »od Drave« v »Slovincu« priobčil ves »Kresov« »Poziv« z naslednjim svojim pristavkom: »To je res lep program, pa tudi poštena firma, ne treba se jej bati konkurenta!«¹³ In dva dni kasneje je neki »Slovenčev« sotrudnik v listu izjavil, da bodo »Slovenčevi« politični somišljeniki

¹² Slovenec z dne 9. okt. 1880, šte. 112.

¹³ Slovenec z dne 14. okt. 1880, šte. 114.

podpirali celovški list zategadelj, »ker nam je takega lista živo potreba, nam načrt s pozivom ugaja, vrednik s pomočnikoma daje dosta poročstva, da nikdar ne bode žalil tega, kar je pravo, dobro in lepo.«¹⁴

Tudi ob tej priliki se je zopet enkrat razgalilo politično-strankarsko stališče, ki je tako značilno barvalo in neredko oviralo slovensko literaturo na prelomu prejšnjega stoletja ter določalo zlasti naši literarni kritiki docela neumetnostna merila. Bil pa je »Slovenec« edini politični list, ki je odkrito pozdravil »Kres«, tega zapoznelega glasnika slovenske konservativne nediferenciranosti. Bleiweisove »Novice« so napovedani pojav dveh listov samo registrirale, na prvem mestu in malo obširneje »Kres«.^{14a} »Edinost« je bila mnenja, da dveh listov ni treba, »ker bi drug drugemu moči jemala«, naj se torej združita v en list, ki naj izhaja v Ljubljani, središču Slovenije. »Soča« je izrekla željo, naj bi mesto dveh izhajal en sam leposlovnik. Jurčič je z mirno dušo prepuščal konservativce »Kresu«, pišoč v »Narodu«: »Slovenec' se naravnost sovražno postavlja proti ljubljanskemu leposlovnemu listu in uže v dveh listih bodri celovškega konkurenta ter mu obeta svojo podporo. Mi pa ne verujemo, da bi celovški kolega Brencljeve [Alešovec je bil sourednik 'Slovenca'] obetane podpore posebno veselil se. Mi jo radi pogrešamo, to se razume.«¹⁵ V tej svoji notici je Jurčič — kakor mu je očital pozneje v navedenem pismu dr. Sket — prvič pristavil, da bo nameravani ljubljanski leposlovnik »leposloven in znanstven časopis«.

Tihi naš leksikograf Maks Pleteršnik, rodом sam Štajerec, je v svojem pismu na Trstenjaka z dne 22. okt. 1880 tako-le grajal, da se politično strankarstvo meša v to stvar: »Odbijajte protekcijo Brenclj-Slovenčev! Naj se leposlovni in naučni listi nikakor ne vti-

¹⁴ Slovenec z dne 16. okt. 1880, šte. 115.

^{14a} Novice z dne 13. okt. 1880, str. 330.

¹⁵ Slov. narod z dne 21. okt. 1880, šte. 242.

kajo v strankarstvo. Oba lista lahko se obdržita: ljubljanski bo bolj beletristiko, celovški bolj znanost kulturno. Tako bode dvojni potrebi ustreženo. Pa da ‚Slovenec‘ le enemu ‚pošteno firmo‘ prisvaja, češ, da je druga firma nepoštena, to se mi nikakor ne dopada, jaz bi proti takemu priporočanju kakov protest izrekel, ako bi bil na Vašem mestu.«¹⁶ Zanimivo in za naše pokrajinske diference značilno pismo je poslal Trstenjaku po tem povodu dne 18. nov. 1880 njegov ožji rojak Ivan Macun: »Ker se mi Ti tožiš, kako Te je groza Tvojih dolgov, pa si vendar šel za botra, kaj šenta nič ne veš, kako je taka reč pri Pesničarih in Ščavničarih draga reč!? Zadolžen človek pa gre botrovat ali kumovat! Pa še celo kehljavemu [golšavemu] Korošču hočeš posvetiti?! Bog daj dobre pameti in polno peněz!! Tudi se mi za tega voljo nič reč ne dopade, ker se od juga vzdiguje hudi ‚notus‘ ali ‚auster‘, in že stari Horacij bal se je take borbe. Kranjski fant robati, pa kehljavec koroški — *divinum spectaculum* — za naše zopernike, ker bota tako oba lista skoro na tleh. Zato smo mi Slavjani zmiraj hlapci ostali, ker se koljemo v tako pičlem broju sami med seboj. Pa kaj ima Vošnjak, kaj neki drugi Štajerci v Stritarovem-Levčevem-Levstikovem krdelu opraviti? Ne da bi kakti velen možen vlastelin in gardist mogel v tem nekaj intervenirati? Ako bi se izdal en list brez Levčeve-Stritarjeve strasti, bilo bi se razvitku veseliti, sedaj pak mene objame le strah in — jeza, da pri nas mora vse narobiti. Dobro vem, da so Tebe popred pozvali za botra, nego so Kranjci mislili otroka napraviti novega, ker njim je na nesrečo bečki strepetal, ali kaj to pomaga.«¹⁷

Matej Vodušek, ki je bil tudi štajerski sorojak Trstenjakov, a je kot gimn. profesor živel v Ljubljani v ozkem kontaktu z Levstikovo literarno osrednjo četo, je docela pravilno ugenil, da je minil čas, ko je sloven-

¹⁶ Dr. Slodnjak, o. c.

¹⁷ Dr. Slodnjak, o. c.

sko literarno produkcijo organiziral obmejni entuziazem, in da je prišla doba, ko mora slovenska literatura organsko rasti iz središča. V popolnem nasprotju z gori navedenim Sketovim mnenjem piše Vodušek dne 15. okt. 1880 Trstenjaku naslednje: »Po mojih mislih ni za slovenski leposloven list primernejšega kraja, nego je Ljubljana. To uči ‚Zora‘ v Mariboru, ‚Zvon‘ na Dunaji; koliko mladih in drugih močij ima poslednji list na primer, a vendar bo moral nehati ne zaradi bolehnosti Stritarjeve, temveč zaradi neprimernega kraja... Bojim se, da bode duh društva Mohorjevega, ki je sicer zdrav in prostemu ljudstvu skoz in skoz primeren, preveč vplival na list. G. Sket, o čegar sposobnosti ne dvomim, je tam nekoliko osamljen, tudi še nam ni on nikjer pokazal, da je beletrist. Sicer je Janežič tudi izdajal ‚Glasnik‘ v tem kraji in ni skoro ničesar sam pisal, toda on je imel poseben talent, ljudi okoli sebe zbirati in je plačeval revnim dijakom trud ter je tako podpiral, tudi so takrat bili drugi časi. Pa naj bi bilo. V Ljubljani se tudi pripravlja beletrističen list za novo leto, če bi ‚Zvon‘ nehal, od strani štirih znanih slovenskih pisateljev, in tako bomo imeli dva lista te vrste. Začela bosta gotovo eden drugega pisano gledati! Ker bode ljubljanski list v Jurčičevem duhu pisan, pobral jo bode Sket v klerikalni tabor. Že večrajšnji ‚Slovenec‘ si dela tako upanje, rekoč, da trojica ‚Kresovih‘ začetnikov je poroštvo za duh lista. Ecce homines, quorum ne unus quidem recordabatur quadragessimis anni labris Tui captant nunc benevolentiam tuam. Na to me je včeraj zvečer v Čitalnici Jurčič opozoril in dovolil, da porabim v svojem pismu na Vas.«¹⁸ Opozarjam zlasti na eno tehtno opazko tega pisma: kakor dr. Vošnjak v svojem pismu na Trstenjaka z dne 18. avg. 1880, tako razvija tudi prof. Vodušek v tem pismu misel, da je obmejno rodoljubje lahko ustvarjalo in izdajalo liste takrat, ko so bili bolj artistično nadar-

¹⁸ Dr. Slodnjak, o. c.

jeni in usmerjeni slovenski pisatelji še študentje, katerim ni nudil zadostne strehe centralno-slovenski okoreli konservatizem Bleiweisov. Sedaj pa so si bili ti nekdanji dijaki že zasigurali mesta v centrali; in s tem je bil na počil čas, da od tu začno organizirati ter voditi slovensko literarno produkcijo v duhu evropskih smernic, o katerih se našim tedanjim obmejnikom niti sanjalo ni.

Bodočemu ljubljanskemu leposlovniku je bil odločen za urednika Fr. Levec, ki je takoj v jeseni 1880 pričel vabiti v sotrudniški krog vse pomembnejše slovenske pisatelje. Kot eden izmed prvih mu je iz Gorice pisal prof. Fran Erjavec dne 11. okt. 1880, češ, da je prejel iz Celovca poziv k sodelovanju pri »Kresu«: »Kaj pa je tebe treba bilo! Ne vem, ali je vest v ‚Slov. Narodu‘ drugega dne, da namreč nameravate Ljubljanci, ako ‚Zvon‘ utihne, izdavat leposlovni list, vzela ‚Kresu‘ dušek, ali ne? Ako bi list res izhajal v Ljubljani, bi Vam svetoval, da mu ohranite ime ‚Zvon‘, seveda s Stritarjevim dovoljenjem; z imenom si ohranite tudi mnovega prijatelja.«¹ — Levec se je v resnici obrnil na Stritarja zaradi naslova novega ljubljanskega leposlovnika. Če ga je tudi povabil na sodelovanje, se ne ve, ker nam Stritar njegovega pisma ni ohranil. Po vsej verjetnosti ga je povabil. Stritarjev odgovor z dne 29. okt. 1880 se je glasil kratko in hladno-oficielno: »Čestiti gospod kolega! Če že hočete imenovati svoj novi list ‚Zvon‘, prosim Vas, priklenite mu kak pridevek: ‚novi‘, ‚ljublanski‘ ali kakor Vas je volja. Tako se mi zdi primerno. Vso srečo želeč Vašemu novemu podjetju pozdravljam Vas prijazno Vaš Stritar.«¹ Dunajski »zvonar« je s koncem l. 1880. res ustavil svoj list s številko, v kateri je nekako naglo in predčasno zaključil svoje šele začete »Spomine«. V »oznanilu« na koncu lista se je v skopih besedah zahvalil sotrudnikom, zlasti Simonu Gregorčiču, za duševno podporo in brez vsake besede priporočila javil, da bo od Novega leta dalje izhajal v Ljubljani »Ljubljanski zvon«, v Ce-

lovcu pa »Kres«. Ne vem, v čem je videl v zadnji številki dunajskega »Zvona« Levec neko skrito polemiko, da je naprosil na Dunaju bivajočega poslanca drja. Vošnjaka, naj Stritarja v tem oziru nekaj vpraša. Posredovavec je odgovoril Levcu dne 7. dec. 1880 naslednje: »Bil sem pri Stritarju in ga vprašal, kar ste želeli. On se čudi, kako se more misliti, da bi on kaj takega storil. Rekel mi je, da naj Vam pišem, da on nikdar ni imel v mislih sprožiti v poslednjem listu kako filipiko. Tudi da nima za to nobenega razloga, ker je ves čas našel dovolj podpore v materijalnem in duševnem oziru.¹⁹ Videl sem, da mu je skoraj žal, da on sam ne nadaljuje ‚Zvona‘ in sicer v Ljubljani. Pikiran pa je, da ste naznanili list, ne da bi bili poprej pisali njemu, ali ga bo on še dalje izdaval. Sket mu je bil dvakrat pisal. Jaz sem ga tolažil, da se je zgodilo to vsled Sketovega naznanila. Čudi se, da imate toliko poguma ter obetate po 4 pole na mesec; to je res presangvinično, ne da bi Vam manjkalo gradiva, ampak stroški bodo preveliki. Stritar je plačeval tukaj 35 gld. za polo, za koliko izstikov pač ne vem. Imel je med naročniki kakih 150 ali še več duhovnikov. Opozarja Vas, da ne kreditirate študentom.«¹

Iz korespondence, ki jo je nato Levec razvil z značajnejšimi tedanjimi pisatelji, naj nekatere značilnejše dopise navedem. Prof. Staretu v Zagrebu je pisal Levec dne 23. okt. 1880 med drugim naslednje: »Že v Ljubljani sem Vam pravil, da snujemo tukaj nov leposloven in znanstven list. Odločili smo se ga imenovati ‚Novi Zvon‘ ali pa ‚Ljubljanski Zvon‘, kar bo prijateljem boljše ugajalo. Dosedaj so nam obljubili sodelovati profesorji: Pleteršnik, Tomo Zupan, Jesenko, Erjavec, Šuklje,

¹⁹ Meni je Stritar v zasebnem razgovoru v Gersthofu dne 28. jan. 1907 pripovedoval, da so se bili v zadnjih 70-ih letih ljubljanski literati naravnost »zarotili«, da mu iztrgajo »Zvon« iz rok: »Zarotili so se bili, da ne bo nobeden več pisal vanj. Naj bi mi bili rajši v obraz povedali. Jaz bi jim bil list tako in tako prepustil. Čemu taka zahrbtnost!« mi je dejal takrat Stritar.

dr. Detela in Rutar v Kotoru, dalje kaplan Simon Gregorčič v Rifenberku (Zvonov' X.), nadejamo se, da tudi Levstika omajemo ter izpulimo iz njegovih rok vsaj nekoliko pesmi, katerih ima ogromno število. Celo stari Trdina nam je obljubil svojih spisov, ki so, kakor nam zatrjuje Karol Rudež, jako lepi in zanimivi. A pomoči potrebujemo in pričakujemo tudi od zagrebških Slovencev: od dr. Celestina, Valjavca, Kosa, Žepiča in od — V a s. Ne, ne boste se nam ubranili. Danes se obračam do Vas, drugi pot se obrnem do drugih Vaših kolegov. Vi nam morate obljubiti, da nam pošljete vsaj včasih, kadar se Vam bo posebno ljubilo ter boste posebno utegnili, kakšen spis o l i t e r a r n e m i n u m e t n i š k e m delovanju na Hrvaškem. Saj gradiva ne boste pogrešali: o jugoslovanski akademiji, o Daničičevem rečniku, o hrvaški 'Matici', o gledališču i. t. d. i. t. d., o vsem se da pisati in vse nam dobro dojde. Jako bi nam ustregli, da nam že za 1. list pošljete pregled hrvaškega slovstva za l. 1880., pisan na tak način, kakor ste opisali naše slovstvo letos v 'Viencu'... Sicer se snuje tudi v Celovcu 'Kres', ki ga je porodil prof. P a j k, ki je bil letos s svojo obitelji pri Trstenjaku na počitnicah. K r e k, ne vedoč, kaj nameravamo v Ljubljani, mu je obljubil svoje sodelovanje; a rekel nam je v Ljubljani, da sedaj, ko bo izhajal list tudi tukaj, 'Kresa' ne bo podpiral. Vendar moramo gledati na to, da se v Ljubljani nekoliko osredotočimo ter moči zedinimo, kajti ako si sami ne pomoremo, vlada nam ne bo. Winkler je velik v malostih, prijazen čez potrebo, a energije nima niti za lek. Vse je tako pod njim, kakor je bilo pred njim... Priporočite nas lepo Hrvatom, n. pr. Šenoi, Smičiklasu, da se nas domislijo o priliki (sedaj še ni čas) tudi v 'Viencu' in 'Obzoru'.²⁰ — Josip Stare se je že 26. okt. 1880 odzval Levcu s pismom, ki je v mnogem oziru zanimivo in ki se glasi: »Vaš list z dne 23. t. m. me je jako razveselil, ker mi daje nade,

²⁰ Staretova zapuščina v posesti njegove vdove.

da stopijo po vseh vetrovih raztresene literarne sile malega slovenskega naroda vendar enkrat v neko duševno zvezo, kateri bo središče v Ljubljani. Prijaznega Vašega povabila se nikakor ne bom branil, ampak prav rad se Vam pridružim, če imate res toliko zaupanja vame. Potem ko ste brali moje pomanjkljive članke v ‚Viencu‘, so Vam tudi znani moji nazori. Dobro vem, da pri Hrvatih ni vse tako, kakor bi moralo biti; marsikaj bi moralo biti drugače; pa kaj čemo? ... Vselej me zaboli v srce, kadar čitam v kakem slovenskem listu, kako kdo odkriva rane hrvaškega naroda in ga po vsem tem še piči, če ga le more. Tako se ne krepí sloga med brati, ampak podira. Če hočemo obuditi pri Slovencih simpatije in ljubezen do Hrvatov in narobe, jim moramo kazati le to, kar je lepega, dobrega, zdravega in posnemanja vrednega. To je bilo vedno moje prepričanje in po tem se bom ravnal. Namenil sem Vam po malem opisati vse literarne in umetniške naprave in kar se mi bo drugega temu podobnega zdelo zanimljivo in podučljivo za Slovence. Za prvi list Vam pošljem notranjo (ali kako bi rekel?) osnovo ‚Matice Hrvatske‘, potem (ne vem še, kako po vrsti) ‚Akademijo‘, gledališče, umetniško društvo, literarni pregled za 1880, glasbene koncerte, kake posebne dogodbe te vrste itd. ... Ker ste me že povabili, da stopim v kolo Vaših sodelavcev, mi ne zamerite, če Vam razodenem tudi neke posebne, svoje misli o našem novem literarnem listu. 1. Mnogo je ležeče na tem, kdo da bo listu urednik. Mislim, da bi Vaše ime dajalo literarnemu listu največ veljave. Ne branite se; saj ni treba, da bi delali vse sami, le ime posodite. Kdorkoli ne sme biti podpisan za urednika. 2. List ne sme imeti strankarskega značaja; izkusite pridobiti sodelavcev iz obeh taborov, a iščite jih tudi zunaj taborov, najdete jih dosti. 3. Izkusite tako zasukati stvar, da ‚Kres‘ ne bi začel niti izhajati. Dalo bi se zlepa doseči, če bi hotel Krek odvrniti Korošce od nepotrebnega začetja ...

Kaj res niste mogli dobiti drugega imena kakor ‚novi‘ in ‚ljubljski‘ ‚Zvon‘? Če bi bil jaz pesnik, ne bi bil v zadregi. Res je, imeli smo že dokaj imen; ali žalostno bi bilo, da jih ni več. Le mislite in se posvetujte, Vam pride že kaj na misel. Imeli smo ‚Nanos‘, ‚Triglav‘ i. d., kaj ko bi vzeli zdaj ime kake reke? Za političen list bi bila ‚Sava‘, ki veže vse tri bratovske narode, primerno ime, literarnemu listu bi bolj pristojala poetična ‚Savica‘. Kaj mislite? ‚Savica‘ je v slovenskem slovstvu že dovolj znana in bi nam mogla biti tudi podoba za tisti vir, iz katerega nam bodo dohajali plodovi književnega delovanja.«¹ — Levec je odgovoril Staretu dne 27. okt. 1880, da se glede tendence njegovih obljubljenih »Pisem iz Zagreba« popolnoma ujema ž njim, češ: »Kar boste pisali, pišite v optimističnem zmislu, saj pesimizma je že tako povsod preveč.« Potem nadaljuje Levec: »Dosedaj so obljubili naslednji pisatelji svojo podporo: Pleteršnik, Tomo Zupan (o Prešernu), Erjavec, S. Gregorčič, S. Rutar v Kotoru, Kos-Cestnikov, Bezenšek v Sofiji, dr. Zarnik (Spomini iz polu-preteklega časa), dr. Dolenc, Trdina, Hribar, Šuklje, Jesenko, Franke, Kersnik, Tavčar, Jurčič (ima že dovršen roman ‚Rokovnjači‘), V. Valenta, dr. Samec, dr. med. Županec, L. Žvab, dr. Vošnjak in Vi. Odgovora pričakujemo še od dr. Celestina, Valjavca in Stritarja. — Ime ‚Zvon‘ bi ohranili radi zategadelj, ker se nadejamo ohraniti ž njim mnogo dosedanjih prijateljev njegovih. Ako bo Stritar kaj ugovarjal, bomo krstili list ‚Lipa‘. Sit!«²⁰ — Ker se je Josip Stare prav posebno zanimal za novi leposlovnik in je Levec zlasti njemu še marsikaj pisal o pripravah zanj, naj iz njune korespondence posnamem še nekaj podatkov. Dne 5. nov. 1880 je poslal Stare uredniku rokopis svojega prvega »pisma iz Zagreba« z naslednjim sporočilom: »Hrvaški književniki pozdravljajo Vaše podjetje, le v tem se vsi vjemajo, da se ogibajte strankarstva in politike in da skusite zediniti vse pisatelje vseh strank

v Vašem listu.«¹ Levec se je dne 6. nov. 1880 Staretu zahvalil za poslani prispevek in mu sporočil naslednje podrobnosti o pripravah za izdajanje »Ljubljanskega zvona«: »Pisatelji se pridno oglašajo. Dosedaj še nihče povabljenih ni odrekel; od Valja v c a še pričakujemo odgovora. Take firme, tako stare in čestite bi nerad pogrešal. Odkar sem Vam zadnjič pisal, so se oglasili: dr. M e n c i n g e r, ki piše satiričen roman, L e v s t i k (ki pa neče, da bi ga že poprej objavili v novinah) in — ne uganete ga! — Luka — Svetec, ki bo pisal o slovenskem akcentu. Vseh skupaj je dosedaj 38, a nekateri nečejo biti imenovani očitno med sodelavci. Da vabimo pisatelje brez ozira na stan in politične stranke, to se zna; a kaj hočete, saj med našimi duhovniki nimate nikogar, ki bi mogel pisati kaj izvirnega n e s c e r k v e n e g a; prevodov pa Jurčič neče na noben način. Jaz mislim, dokler se bo Jurčiču in Tavčarju ali Kersniku ljubilo pisati novele, res ni treba prevodov; ali kaj nam bo početi, če se ti naveličajo in novi novelisti ne oglasijo? — Žalostno je, da se ‚Kresa‘ ne moremo znebiti. Dr. Krek nam je obljubil že 4. okt. v Ljubljani, da bo takoj drugi dan pisal Sketu, da naj opusti svoj list, ker tudi po Krekovih mislih je edini pravi kraj takemu podjetju Ljubljana. Obljubil je svojo pomoč ‚Kresu‘ samo zategadelj, ker ni vedel, da dobi Stritarjev list v Ljubljani dediča. A zdaj nam piše iz Gradca, da Sket neče opustiti ‚Kresa‘, ter da mora tudi on, da si n e r a d — ostati mož-beseda. Jurčič se je pogajal tudi naravnost s Sketom. A dobil je jako — g r o b odgovor. Sket piše, da v Ljubljani nismo z m o ž n i, dajati na svetlo leposloven list, da tak list mora izhajati na periferiji slovenstva (Celovec, Maribor, Dunaj), ker je Ljubljana neugodno mesto zanj itd. itd. Tudi žuga z b o j e m (!). Vsi smo strmeli o tem pismu. Naravno, da se ne bomo spuščali v nikakoršen boj; tudi mislim, da je Pleteršnik pravo pogodil, ko je rekel, da je Sket tako naiven, da še sam ne ve, kako

g r o b o odgovarja. Vendar mislim, da se nam posreči, zbrati vsaj v s e b o l j š e pisateljske moči okoli n a š e g a (ne mojega) lista... Stritarja se nam še ni posrečilo privabiti. Mož je nejevoljen, ker smo ga zadnje leto premalo podpirali. Na moje obširno pismo je odgovoril s petimi vrsticami. A nismo še obupali. Dr. Vošnjak pojde osebno k njemu; mislim, da mu ne odreče. Na njegov ‚testament‘ sem jako radoveden.«²⁰ Poslednji stavek tega Levčevega pisma se nanaša na mnenje, ki ga je bil izrazil Stare v prejšnjem svojem, Levcu pisanem pismu z besedami: »Zdaj bi bil že čas, da stari ‚Zvon‘ novega oznani in priporoči.«¹

Iz Zagreba se je Levcu na njegovo povabilo razmeroma pozno odzval dr. Fr. Celestin, ki mu je dne 4. nov. 1880 odgovoril med drugim naslednje: »Ljubljanskemu Zvonu‘ želim polnega uspeha! Kar se mene tiče, mi je s pisavo težko, ker imam res veliko opravka s svojimi vseuč. predavanji. Vendar b o m p i s a l t u d i z a v a š l i s t, če tudi za 1. številko najbrž še ne. Čujem da je dr. Krek odstopil od Kresa. Dobro bi bilo, ko bi ga vi sčasoma pridobili zase. Sploh pa bode škoda, če bosta izhajala dva leposlovna lista: potrata sil. Nobeden bi ne mogel dobro izhajati. Tukajšnje rojake bom nagovarjal za podporo, če tudi za poseben uspeh ne jamčim, ker sem 1) slab agitator v tacihi rečeh in 2) ker mislim, da bi tudi dober imel precej težko delo — pri nekaterih. Kos vam bo tu več opravil, ker tudi bolj zahaja med ljudi ko jaz... Kakor se meni zdi, tu niso nič kaj veseli, da doboste v roke list vi na Kranjskem. Uni dan sem slučajno prof. Markovića v knjižnici našel, ko je ravno dobil (menda od Kostrenčiča) ono številko ‚Slovenskega Naroda‘, kjer si menda Ti (Pavlovski) napisal članek po Vrazovej svečanosti. Naše ruske simpatije mu kar ne gredo v glavo. Jaz sem iskreno obžalovaje dejal, da je žalostno, da se mi tako malo razumemo in da se bomo menda vendar morali. Na to pa mi je dejal: nikoli! Mi na jugu (Srbi,

Hrvatje in Slovenci) da se ne bomo razumeli, da je stvar vže predaleč zašla itd. Žalostno!«²¹

Iz Gorice se je Levcu dne 30. okt. 1880 tako-le odzval prof. Erjavec: »Dragi moj Levče! Da bodem p o m o g o č n o s t i podpiral Vaš list, razumeva se samo ob sebi. Da bi pa uže za 1. list kaj spisal ne

²¹ Dotični članek, ki ga ima tu dr. Celestin v mislih, je nosil naslov »Po Kopitarjevej in Vrazovej svečanosti«. Njega pisec »Pavlovski«, po jeziku sodeč, sicer najbrž ni bil Levec, a je izražal v njem glede slovenske narodne ideje misli, ki niso bile samo last Levca, marveč tudi večine naše »mladoslovenske« omladine, študi-
rajoče na Dunaju v zadnjih 60-ih letih. Zaradi svoje orientacije v vprašanju, tičočem se bodočnosti slovenskega naroda, so prihajali naši »Mladoslovenci« v opreko s Hrvati že v dunajskih akademskih društvih; še določneje pa so šli ž njimi narazen ob priliki prvega južnoslovanskega shoda dne 1. dec. 1870 v Ljubljani. Bistvo nasprotja med »mladoslovensko« in tedanja hrvaško inteligenco je ležalo v naslednjem: Naši »Mladoslovenci« so se bili odločili za to, da hočejo kultivirati svoj narod samostojno na podlagi slovenskega jezika in slovenske literature, opiraje se pri tem vedno na slovansko vzajemnost na ta način, da seznanjajo Slovence s kulturnimi pridobitvami vseh ostalih slovanskih narodov. To so nameravali delati vse dotlej, dokler ne bi Rusija zavladala nad vsem Slovanstvom, nakar naj bi se vsi slovanski potoki zlili v ruskem morju, vsi slovanski jeziki utopili v ruščini. Za prehodni čas so bili nekateri »Mladoslovenci« tudi za »medpotno« južnoslovansko integracijo s Srbijo na čelu. Temu nasproti je tedanja mlada hrvaška inteligenca odklanjala utopitev v Rusiji tudi za bodočnost. Poudarjala je dominantno stališče Hrvaštva na jugu in je svojo Hrvaško smatrala za Piemont, ki naj polagoma pritegne pod svoje okrilje vse južne Slované. Tako je prišlo, da tedanja hrvaška inteligenca ni bila dobro razpoložena nasproti našim »Mladoslovcem«, zlasti ne nasproti onim, ki so si bili l. 1869. kot dijaki na Dunaju ustanovili poleg skupnega »Juga« svoje akademsko društvo »Slovenijo«. Zamerila jim je njihovo bližnje srbofilstvo in njihovo daljnje rusofilstvo. Omenjeni članek »Pavlovskega« je to slovensko miselnost razvijal na naslednji način: Neposredno nista sodelovala pri množitvi slovenske literature niti Kopitar niti Vraz, ker nobeden izmed njiju ni pisal po slovensko. Vrhutega sta si bila oba ta dva moža docela nasprotna v svojem naziranju o bodočnosti Slovenstva. A Kopitar je vsaj posredno mogočno vplival na našo literaturo s svojo slovnico. On je kot izkušen mojster popravljal na našem starem narodnem poslopju, dočim je Vraz novotaril, trudeč se,

morem za gotovo obljubiti, a storim vendar, če bom kolikaj pri volji. Tudi Gregorčič bode sodeloval, o tem sva se uže menila, ne vem pa, če mu bode po volji ali ne, da se njegovo ime uže naprej razglasi mej sodelavci, kakor želi Jurčič. Pisal sem mu o tem, a odgovora še nemam. Tudi njemu bi bilo ljubo, ko bi se listu

da zamenja naš jezik z »ilirskim«. Ako po Kopitarjevem delamo naprej, pridemo naposled do čistega domačega literarnega jezika, pridobimo si mnogo znanja »in napredujemo kot vsestransko izobrazen narod z lastno narodno veljavnostjo... Nasprotno bi pak vse to bilo, ako nastopimo Vrazov pot: začeli bi z nova delo, bili bi nedosledni, terjajoč pravice ravnopravnosti za urade in šole, ker bi se sami teh pravic odrekli in lišili, vzemši drug pismen jezik za višje izobrazenje, in ves naš doslenji trud bi bil zastojsk. Izbira nij težavna... Osnujmo si kako krepko glasilo za slovensko znanost, da hitreje napredujemo na literarnem polji... gledimo, da si prilastimo znanje enega velikega slovanskega jezika, ki ima velik narod in ob enem veliko slovstvo za soboj — nij težko uganiti, katero slovstvo je to.« (Slov. narod z dne 15. sept. 1880, šte. 211.) — Ko je par mesecev kesneje »Matica Hrvatska« odklonila izdajo Celestinove zgodovine ruske literature, je njen avtor sporočil dne 16. marca 1881 Levcu naslednje: »Mislim, da ‚Matica‘ sploh ni hotela tiskati kaj ruskega, t. j. o Rusih. Saj veš, kakí so tu politíci!... Tukaj so strašno zaljubljeni v svoje siromaštvo in morda bi se človek ne motil trde, da bi mnogim šovinistom ne dopala se knjiga ravno za to, ker bi v hrvatskem jeziku predočila sliko ruskega razvitka, sliko, pred katero bi se tukajšnja revščina (in časi otročja igrarija ‚v literaturo‘) jarko pokazala. Tega se pri nas [Slovincih] ni bati: hvala Bogu, mi imamo od nekđaj malo več treznega uma (nesreča nam ga je razbistrila). Tu pa o nekíh stvareh kar ni mogoče govoriti. Spominjam se, kako sva pred leti sprehajala se s Šenoom, ko je tursko-srbska vojska se bila razvnela. Jaz sem nekako bil dejal, da je tu v Zagrebu malo simpatij za Srbe, pa je Š. rekel: Šta ćete, Dušanovo carstvo? Jaz sem na to mirno vprašal, da ko bi bila dana alternativa Hrvatóm, ali Dušanovo carstvo ali pa tujca, kaj bi Hrvatje imali izbrati, odgovoril je Š. z jezo: ‚Ne, Dušanovega carstva ne!‘ Menda ti je dosti?«¹ — Iz vsega tega je umevno, zakaj takratni hrvaški inteligenci ni bilo po volji, da pride slovensko literarno in znanstveno glasilo v roke »mladoslovenski« generaciji, s katero so bili najvplivnejši tedanji hrvaški kulturni delavci v enem glavnih narodnokulturnih vprašanj v takšem nasprotju.

ohranilo ime ‚Zvon‘. Stritarja ste gotovo uže tudi vabili na sodelovanje? Kaj Mencinger res ne bode več pisal? Mej imeni, ki mi jih je naštel J.[určič], njegovega ne berem. Pred letom mi je pravil, da se nosi z necim romanom. Treba bi ga bilo večkrat drezati. Mej tukajšnjimi močmi dobro bi bilo naprositi tudi prof. Jenka, prof. Šantla, Podgornika (urednika Soče) in Pagliaruzzi-ja (Jos. P. pravnik v Gorici, ulice Sv. Antona). Kaj je s Kermavnerjem, kaj z Deteljo? Prof. Terdina je dobra pridobitev. S časom dobite tudi Levstika. Sket me je te dni tudi vabil. Danes mislim pisati tudi njemu in mu poziv ‚za zdaj‘ prijazno odbiti. Nič ni znamenja, da bi Krek hotel odpovedati svojo pomoč ‚Kresu‘¹ Dne 4. nov. 1880 je isti Erjavec vprašal Levca: »X-ovo pismo ste dobili?« ter pristavil: »Ako bodo vsi ti možje sodelovali, bi znal list biti res izvrsten. Glejte, da bode tudi vnanje lice pristojno. Ali ste Стритаря naprosili? Na Sv. gori je neki Чрв v začasnem pokoji, jako talentiran človek, nenavadne satirične žile. Tudi tega bode treba sondirati. Ако се ний изпил, bil bi dobra akvizicija. Morebiti stopim drugo nedeljo sam gori in govorim ž njim.«¹ — Tudi Jurčiču je sporočil Erjavec svoje mnenje o ‚Kresu‘ in ‚Zvonu‘ v naslednjem pismu z dne 16. nov. 1880: »Sket mora biti res čuden svat. V pozivu za sodelovanje posebno povdarja tiskarnico družbe sv. Mohora, češ, da do nje ‚moram imeti svoje zaupanje‘. Smešno, kakor da je tiskarnica odgovorna za vsebino lista. Tudi Trstenjak moleduje; uže dvakrat mi je pisal zastran tega. V zadnjem listu pravi, da se je oglasilo uže 24 sodelavcev, da imajo uže gradiva za 1. in 2. list in da 20. novb. naročnino razpišejo. ‚Er soll ein edler Wettkämpfer des Ljubljanski Zvon werden‘. Pravi, da bode več pisateljev sodelovalo pri obeh listih. Šel je glas, da misli Krek odstopiti od Kresa, a zdaj je spet vse tiho.«⁹ — Rajši pri »Zvonu« nego pri »Kresu« bi bil sodeloval tudi poznejši »Kresov« glavni romanopisec Anton

Koder, ki je sporočil dne 10. okt. 1880 Jurčiču to svojo željo v naslednjem pismu: »... me veseli, da se preseli beletrističen list v Ljubljano. Če potrebujete moje pomoči, jaz imam mnogo pesmi in povestij, rad vam postrežem. Prosim, poroči mi poslednje, ker ravno sem dobil povabilo od Trstenjaka za delo novega lista ‚Kres‘, ki tudi misli izhajati z novim letom v Celovci pod firmo dr. Krek in Trstenjak; uredoval ga bode pa prof. dr. Sket v Celovci. Jaz bi raje pri Vas ostal, če me marate, in se potem Trstenjaku popolno odpovem.«⁹

Najboljši pesnik dunajskega »Zvona«, ki se je v tem listu navadno skrival za šifro X., tedanji rfenberški kaplan Simon Gregorčič, se je že dne 30. okt. 1880 odzval Levčevemu povabilu z naslednjim pismom: »Predragi prijatelj! Na Tvoj list Ti odgovarjam nekoliko kàsno, to je, žalibog, moja stara razváda... Jaz bom z Vami, to se umeje! Oklenil bi se bil Vašega lista, ne ‚Kresa‘, ko bi mi tudi ne bili osebno pisali in me vabili. Bil sem staremu ‚Zvonu‘ zvest v vseh tečajih, s čemèr se ne more noben drug sodelavec pohvaliti, — zvest bom tudi ‚novemu zvonu‘, ker sem uverjen (imena zvonárjev so mi porok), da to prelivanje zvona ne bode glasu škodilo, nego, nadejam se vsaj, — koristilo. Nadejam se pa tudi, da naš prejšnji dunajski zvonárne odreče svoje izdatne pomoči pri vlivanju ‚novega zvona‘. — Tudi Sket me je snubil; mislil sem mu odpisati kot ‚ehrlicher Mackler‘, da naj stopi z Vami v dogovore, da bi se zedinili za en sam list, ki naj bi izhajal v Ljubljani; a Tvoj list mi je razkril in pojasnil Sketovo ravnanje, in moj odgovor njemu bo — molčanje. Pisal Ti bom o tem še več in tudi g. Jurčiču povej, da mu pišem v kratkem, danes samo zato te vrstice, da ne dvomiš o meni. Vsemu konsorciju pozdrav in ‚korajžo‘! Tvoj stari S. Gr. NB: Ako boste prijavili imena sodelavcev, — jaz ostanem stari desétnik, X.«¹ Gregorčič je poslal uredniku Levcu prva dva svoja prispevka (uvodno

pesem »Zvonu« in »Pastirja«) dne 24. nov. 1880 obenem s pismom, v katerem piše: »Glede Vašega lista sem Ti nameraval poslati nekoliko opomenj, — a vem, da boste sami vse prav vkrenili. ‚Kres‘ vem da boste pustili v miru goret; nadejam se tudi, da Vam bode lahko ž njim konkurirati. Spisov boste imeli na izbor; pišimo vsi takó, da ne bo mogel nikedó ob nje se spotikati v nobenem ozíru.«¹

Skoraj najživahneje se je zanimal za novi ljubljanski leposlovník prof. Erjavec. Iž njegovih dopisov Levcu še pred izidom 1. števí. »Ljub. zvana« naj navedem še eno in drugo značilno mesto. Dne 21. nov. 1880 piše Erjavec: »Na ‚Ljubljanski Zvon‘ se prav veselím. Ali bodete mogli dajati 4 pole na mesec za 4 gld.? Na koliko naročnikov računate? Treba bo dobre agitacije. Gregorčič Vam pošlje v kratkem, ako nij uže poslal. Tudi name lahko računate, ako bode sploh še prostora za 1. števílko. Ali veste gotovo, da Stritar prejenja s svojim ‚Zvonom‘? Meni se čudno zdi, da je zdaj pričel s ‚Spomini‘, ki so videti osnovani na dolgo in široko. Še tega bi se manjkalo, da bi imeli namesto enega tri leposlovne liste. Kaj pravi Krek?«¹ Dne 1. dec. 1880: »Jaz se še nijsem lotil dela, a zgodi se te dni. Upam da mi stavljeni rok podaljšate za dva tri dni. Zakaj prof. ĩenka nijste vvrstili mej delavce, saj Vam je pisal, da slobodno.«¹ Dne 16. dec. 1880, ko je bilo že v »Slov. narodu« štiri dni poprej izšlo vabilo na naročbo »Ljub. zvana« ž njega programom vred, je poslal Erjavec Levcu začetek svojega »Raka« z naslednjimi vrsticami: »Pošíljam Vam tu kos spisa, name njenega pervej števílki Lj. Zvana. Mislim da bode za enkrat dovolj, ako bi se Vam zdelo, da nij, pišite, in dupošljem še nekaj... Kar se tiče pisave in precej zamazanega papírja, mi morate oprostiti, pisal sem v kontumaci z azistenco, rekše, z desna mi je Miljutin, z leva pa Milena gledala pod pero, vsak čas prašajoč, kaj sem zdaj zapisal. Rumena lisa na zadnjeji strani

kanila je od Milenčine kavine žlice. Tako pišočega našel me je Gregorčič predvčerajšnjim: On želi, da bi se obe poslani pesni sprejele v 1. štef. Za drugo uže spet kaj pošlje... Bogoslovci goriški se naroče na Lj. Zvon, gotovo tudi dijaci, ki imajo kaj soldov. Mej goriško inteligenco bodemo agitirali. Prav všeč mi je, da mej sodelavci ne berem ime napihnenega in česti lakomnega ničevredca Kleinmayerja. Ne morem Vam povedati, kakó se mi je pristudil ta smešni pl. sè svojo štemplano ritjo. Za Podgornika mi je žal, da sem Vas opomnil nanj. Jaz njegovih stvari prej nijsem bral, čul sem ga samo hvaliti. A sedaj vidim iz Soče, kakó konfuzno piše. Ljudje se uže močno pritožujejo, da Soče več ne uméjo. Pošljite mi kmalu spet kaj podatkov o Zvonu. O čem je pisal Zarnik? Ali Terdina nij še nič poslal? A Levstik?... Ali je Jurčič tragedijo dovršil? Kako snov si je vzel? Čujem, da Kresova 1. štef. prinese obravnavo o spomeniku staroslovenskega jezika, najdenem nedavno v Celovci. To mi je povedal Dr. Janežič, štabski lečnik, ki je sedaj v Gorici.«¹

»V a b i l o n a n a r o č b o ‚Ljubljanskega Zvona‘,« ki ga je koncipiral Levec in ki je izšlo v »Slov. narodu« dne 12. dec. 1880, je naznanjalo, da so se spričo dejstva, da s koncem leta preneha Stritarjev »Zvon«, združili v Ljubljani štirje podpisani slovenski pisatelji (Jurčič, Kersnik, Levec in Tavčar) ter osnovali »nov lep osloven in znanstven list ‚Ljubljanski Zvon‘... Po svojej vsebini skušal bode ... ustrezati različnim željam in potrebam slovenskega čitajočega občinstva; gojil bode zategadelj v prvej vrsti lep oslovje v najširšem pomenu te besede (romane, povesti, novele, pesni, potopise itd.); priobčeval bode sestavke in spise znanstvenega obsega iz različnih oddelkov človeškega znanja; zbiral bode razno vrstno narodno blago; skrbel bode za obširen pregled sodobnega slovenskega slovstva in imenitnejših proizvodov drugih slovanskih literatur ter na-

pósled poročal bode o napredovanji in delovanji domačih in občeslovanskih literarnih društev in umestelnostnih zavodov.« Nato so se v tem prospektu naštevata imena sotrudnikov, po številu skoraj pol stotine, na zadnjem mestu »znani ‚Zvonov‘ pesnik X. in še nekateri, ki nečejo biti imenovani«. Imenovan ni bil na lastno željo tudi pravi duševni oče te literarne čete — Fran Levstik! Zaključevalo se je to vabilo z naslednjimi besedami: »A tudi druge pisatelje slovenske, ki nam dosedaj še niso obljubili svojega sodelovanja, vabimo prijazno, da naj se brez razločka stanu in političnega mišljenja zberó okoli ‚Ljubljanskega Zvona‘ ter nam tako pomagajo osnovati v središči Slovenije slovenskega razumništva dostojen leposloven in znanstven list... Podpisani izdajatelji kakor tudi spredaj naštetih njih sodelavci slovenski pisatelji — s ponosom moremo reči, da se mej temi poleg mladih pisateljskih moči nahajajo tudi obče priznani veterani naše novejšje literaturice — napravljajo se z ónim veseljem na delo, ki ga more dajati samo ljubezen do domovinske stvari. Zatorej pa menda smejo tudi upati, da bodo drugi izobraženi domorodci z naročevanjem in širjenjem lista za materijalno stran njegovega obstanka skrbeli in delali, vedoči, da s tem podpirajo razvoj slovenske literature, te prve podlage našemu narodnemu preporodu in bodočemu narodnemu obstanku.«²²

Kar današnjemu literarno-zgodovinskemu proučevalcu, poznavajočemu borbo 70-ih let med artističnejšo Stritarjevo ali »Zvonovo« ter med utilitaristično-informativno periferno ali »Zorino« smerjo in istotako poznavajočemu pozneje nastalo borbo med idealistično-sentimentalnim Stritarjem ter »poetično-realističnimi« levstikovci, vzbuja na tem Levčevem »Vabilu na naročbo« posebno pozornost, je prvič to, da se ta

²² Slov. narod z dne 12. dec. 1880, števil. 285. — To »Vabilo« je izšlo tudi kot letak.

programatični proglas »Ljubljanskega zvona« skoraj nič ne razlikuje od »Kresovega« »Poziva«. Stroke, o katerih pravi, da jih bo gojil novi ljubljanski leposlovnik, so skoraj iste, ki jih je uvrščal v svoj program tudi celovški list: od leposlovja, preko poljudnega (zlasti nacionalnega) znanstva, celo nabiranja narodnega blaga tja do popolnoma glasnikovskih dopisov o literarnem in kulturnem življenju v domačih družtvih in enakih institucijah ostalih Slovanov. Edino prevedenega leposlovja iz slovanskih literatur urednik novega »Zvona« ne obeta (kakor smo čuli, na Jurčičevo zahtevo), kakor ga je napovedoval »Kres«. Še bolj pa preseneča Levčeva molčečnost glede literarnega pravca novega ljubljanskega organa. Da se novi »Zvon« ni načelno in naravnost odpovedal že v svojem programu obmejniškemu »omnibusarstvu« nekdanjega »Glasnika« in »Zore«, to se še dá razlagati z dejstvom, da je imela literarna četa centralnega Slovenstva ta stadij za sabo tiho in brez izjav že s Stritarjevim »Zvonom«. Da pa se v Levčevem programu niti z besedico ne omenjajo gesla za nas takrat nove literarne struje, v znamenju katere so vso drugo polovico 70-ih let odpadali ljubljanski »zvonovci« od Stritarjeve premehke idealistične in pesimistične blagovesti, namreč struje izrazitejšega »poetičnega realizma«, to je očiten znak Levčeve notorične nenaklonjenosti do odkrite, načelne literarno-kritične diskusije, znak njega bojzani pred javnim spopadom med zastarelimi praktikami in porajajočimi se novimi umetnostnimi iskanji, znak one Levčeve oportunistične nature, ki je vtisnila neki kompromisarski pečat novemu glasilu že v početku in ga držala pod tem pečatom ves čas prav tja do pojava naturalističnega »novostrujarstva«, katero je pri nas prvo sprožilo malo živahnejšo debato o načelnih, času primernih literarnosmernih vprašanjih. Šele kratkotrajni naš naturalizem je nastopil v naši javnosti odkrito in borbena kot nova literarna smer.

Zaradi ljubega miru so se te in take stvari pri nas takrat obravnavale samo v zatišju privatnega dopisovanja. Ko je Levec prevzel uredništvo novega »Ljubljanskega zvona«, je stal on docela pod hipnozo Levstikove koncepcije literarnega, bojda pristno slovanskega, realističnega »dura« in je rahlo odklanjal samo prestrano natezanje slovenščine na starocerkvenoslovansko gramatično kopito od strani Levstika. V tem oziru je zanimivo pismo, ki ga je Levec pisal Janezu Trdini dne 27. jan. 1881, v katerem urednik piše sotrudniku: »Vse nas presrčno veseli, da ste se oglasili v našem listu [Vi] in z Vami vred tudi še drugi veterani slovenskega slovstva, da vsaj pokažete slovenskemu mlajšemu, po Stritarju izpridenemu naraščaju, kaj in kako je pisati. Človeka jeza grabi in žalost tare, ko prebira ‚Zvonu‘ poslane rokopise mlajših pisateljev. Vse je polno tistega neslanega Stritarjevega ‚s o l z n o d o l i n s t v a‘. Zadnji čas je bil, da se je zoper to mehkuženje vzdignila krepka reakcija. Ako Bog dá, osnujemo z ‚Zvonom‘ krepko slovansko glasilo. Materijalne podpore imamo veliko več, negoli smo se je kdaj mogli nadejati. Prve številke se je natisnilo 1500 iztisov, a napraviti bomo morali še en natis (4.). Druge številke se tiska 1700! To je veselo znamenje! Dasi je papir jako drag in tudi tisk ne ravno v ceno, bomo vendar mogli pisateljem plačevati po 20—25 gld. za tiskano polo. Kar se jezika tiče, Vas prosim, prečestiti gospod profesor, pišite, kakor Vam teče pero. Bojim se namreč, da bi nam preveč levstikovovanja ne zalezlo v list; zatorej nekoliko zdravega dejanskega upora nič ne škodi; a Levstiku smo morali pustiti glede jezika vso svobodo, ker nam je bilo ležeče na tem, da bi dobili od njega kaj pesmi. In res mi jih je izročil že deset.«²³

Najprej, in sicer še pred Novim letom 1881., je izšla prva številka celovškega leposlovnika pod naslo-

²³ Trdinova zapuščina v rokah prof. Davorina Majcna.

vom: »Kres. Leposloven in znanstven list«. Na koncu številke je bil kot »odgovorni urednik« podpisani dr. Jakob Sket. Na čelu prve številke je bil natisnjen albumski sonet Luize Pesjakove, spleten iz suhih papirnatih rožic. Za uvodnim sonetom se je začejala daljša »povest iz časov francoskih vojsk«, naslovljena »Pomladanski vetrovi«. Njen avtor, Anton Bartel, se je podpisal šele na koncu, izišel v 10. številki. Predstavljala je ta vodilna povest docela diletantski beletristični proizvod, poln sentimentalne ter dolgovezno-opisne verbalistike, to se pravi, besedne nabreklosti, neverjetnih situacij in za lase privlečenega humorja. Njena tendenca je bila avstrijsko patriotična in protifrancoska. Nato se je začejala in se v treh številkah završila novela Pavline Pajkove, naslovljena »Roka in srce« — družabna »marlittiada«, katere dejanje se je dogajalo med grajsko gospodo in v svetovnih kopališčih med neslovenskimi aristokrati. V noveli se je na zelo idealističen način poveličevala ženska požrtvovalnost. Esejistični del je zastopal prof. dr. Križan s konverzacijskim sestavkom »Postanek godbe in njeno delovanje na ljudi in živali« in pa dr. Turner s svojimi »Popotnimi opazkami«, opisujočimi v hrapavem slogu avtorjeve doživljaje v Benetkah, Švici, na Francoskem in Nemškem. Narodno blago je objavljali s kratkim uvodom pl. Kleinmayr (koroške ljudske pesmi), pozneje Lavoslav Gorenjec, dr. Jože Pajk i. dr. Znanost je bila zastopana po Janku Pajku, Fekonji, Gregorju Kreku in Davorinu Trstenjaku. Prvi je pisal svoje »Doneske k filozofičneji terminologiji«, drugi svojo kompilacijo o Gaju in ilirski ideji, tretji etimološko razpravo o »kresu«, četrti svoje drobno-specialne »Zgodovinske črtice o nekdanji provinci Windischgraz«. Petit na koncu številke je bil in ostajal po večini tudi v prihodnjih številkah mršav. V »listnici uredništva« je naznanjal dr. Sket, da poslanih mu rokopisov pesmi on »nikakor noče natanko kritikovati«.

O vtisku, ki ga je napravila nanj prva številka »Kresa«, je Levcu najprej poročal na dopisnici prof. Erjavec dne 28. dec. 1880 naslednje: »Кресово' 1. штев. sem včeraj dobil in jo površno pregledal. Prav taka je, kakor sem jo pričakoval. Prav je, da je taka! Zdaj pa gotovo vem, kar sem prej samo slutil, da se ‚Zvon‘ takega tekmeča nema bati. Vsi Кресовци skupaj nimaajo tacemu poslu potrebnega естетичнега окуса. Kdor ni zagrizen клерикалец moral bode to priznati. Луиза se je pokazala v svojej pravej podobi. Taka je, kadar se niti Левстик niti Стритар ne skriva za njo. Baba je baba!«¹ Drugi navdušeni »zvonovec«, zagrebški profesor Josip Stare, je sporočil o 1. števu. »Kresa« Levcu dne 30. dec. 1880 podobno sodbo v teh-le besedah: »Крес' so že zažgali. ‚Zora' rediviva! ‚Potopisne opazke' (!) piše gotovo Pajk, a humoresko?! Bog pomagaj, mar je ne bi nihče pisal. To še za dijaško nalogo ni.«² Uredništvo odgovarja nekomu, da ne bo razsojalo pesmi! Verjamem, da ne, saj jih bržkone niti ne zna; to je težko. Če bi ne bilo zaradi materialne podpore, je skoro bolj prav, da imajo ti ljudje svoj list; ne bodo vsaj Vas nadlegovali. Samo prepira nas Bog varuj.«¹ Levec je odgovoril dne 2. jan. 1881 Staretu deloma z Erjavčevimi besedami naslednje: »1. snopič ‚Kresa' je za nas živa reklama. Lujiza se je pokazala v svoji pravi podobi. Táka je, kadar se niti Levstik niti Stritar ne skriva za njo. Popotne opazke so dr. Turnerjeve (noviški dr. Ahasverus), ki je sicer jako pameten mož, a pisati ne zna. Pohórec!«²⁰ — Kar se tiče sodb ostalih »zvonovcev« o 1. števu. »Kresa« — sporočenih seveda samo v privatnem dopisovanju — naj omenim samo še to, da je Simon Gregorčič v nekem nedatiranem

²⁴ V 1. števu. »Kresa« je izšla tudi kratka humoreska pod naslovom »Zdravniški poskus« izpod peresa nekega J. S-a — v slabem jeziku pripovedovana anekdota o zdravem krčmarju, ki so ga njegovi gosti-zdravniki pregovorili, da je opasno bolan, in ga poslali za en dan v posteljo, kjer je moral do drugega dne uživati zgolj kamilični čaj in mlečno juho.

pismu iz prvih dni l. 1881. sporočil Jurčiču o celovškem leposlovniku naslednjo svojo sodbo: »Kres' je torej vžgal se prvič, — ne kres, kresnica je to! Svitlobe še nekoliko, a gorkote nič. ‚Zvonu‘ ne treba se bati konkurence Kresove. A agitovati za se pa vendar le znajo ti ljudje; razposlali so na vse kraje svetá dolgo pred določenim dnevom menda na stotine iztisov; — bojim se da s tem manêvrom odtegnejo ‚Zv‘ vendar le kaj naročnikov. A bati se nič! Svet ima vendar oči, ko bodo imeli priliko primerjati, oklenejo se gotovo ‚Zvona‘.«⁹

Že v prvem letniku »Kresa« se je pojavil s povestma »Obljubljena« in »Viženčar« pod pravim svojim imenom Anton K o d e r, kateremu je Levec v »Zvonu« proti koncu leta 1881. natisnil edino »Drobne povesti« in kratkega »Starega Grivarja«,²⁵ dočim ga je pozneje tja do l. 1889. na direktni poziv Kersnika držal stran od »Zvona«. Koder je postal nato s svojimi irhastimi povestmi — pogrobelimi jurčičiadiami — glavni pripovednik »Kresa«. Njemu je stala par let ob strani Pavlina Pajkova, ki je v celovškem leposlovniku pletla in šivala iz idealističnih izmišljotinj svoje feministične novele, sestavljene z boljšo tendeco nego psihologijo. Pozneje se je tema dvema pridružil še sam urednik dr. Sket, kateri je pod psevdonimom »dr. Stojan« na diletantski način poizkušal posnemati Kersnikov družabni »poetični realizem«. Ob tej trojici so prihajali z manjšimi stvarcami včasih do besede taki začetniki prirodne drobnorisbe kakor ljubko-stvarni Erjavčev učenec Tonejec-Samostal, Igo Kaš in pa beletristični etnograf bosanskega življenja Rajko Perušek. Pesmi so

²⁵ Prof. Erjavec ni bil zadovoljen s tem, da je Levec sprejel oba Kodrova prispevka v prvi letnik »Zvona«. Dne 24. okt. 1881 mu je sporočil: »Kodrove ‚Drobne povesti‘ so brez vse slasti; jaz jih v Zv. ne bi bil tiskal.« In dne 5. jan. 1882 mu je zopet pisal: »Starega Grivarja‘ jaz ne bi bil vzprejel v ‚Z.‘ Ta surovost uže ni več naravna, hvala Bogu. In če bi se res v kacih hribih našel kje tak zverski značaj, ali ga je treba vlačiti v leposloven list.«

skladali za »Kres« na osnovi konvencionalnih ter izpetih antoloških motivov: Koder, Luiza Pesjakova, Božidar Flegerič, Tone Turkuš, Josip Cimperman, mladi Anton Funtek in nekateri slučajni verzifikatorji. Nesorazmerno boljše nego beletristika je bilo v »Kresu« zastopano znanstvo, zlasti narodnozgodovinske vede in pa poljudno prirodoslovje, po naslednjih sotrudnikih: drju. Gregorju Kreku, Davorinu Trstenjaku, Macunu, Jožetu Pajku, Majcigerju, Škrabcu, Francu Kosu, Borštnerju, Svetini, Hauptmannu, Šumanu, Scheiniggu, Rutarju, Šubicu, Hubadu, Babniku i. dr. — V splošno karakteristiko »Kresa« se mora reči, da je zadel Josip Stare pravo, ko je po izidu 1. številke vzkliknil: »Zora' rediviva!« Celovški »Kres« je bil zadnji večji slovenski organ literarno-umetnostno nerazčiščenih, enostavnim vsakdanjim potrebam odgovarjajočih književnih teženj našega obmejnštva. V stilni razvoj naše literature ni prinesel nobene nove note list, čigar rodovnik je šel preko mariborske »Zore«, celovškega »Slovenskega glasnika«, celjske »Slovenske čbele«, celovške »Slovenske bčele« nazaj v — Bleiweisove »Novice«. S periodičnimi stilnorazvojnimi mejniki naše literature, kakor jih predstavljajo Devove »Pisanice«, Kastelčeva »Kranjska čbelica«, Jurčičeva »Slovenska vila«, Jurčič-Stritar-Levstikova »Mladika« in Stritarjev »Zvon«, ni imel ta celovški leposlovnik nikakega notranjega sorodstva. Da je šla »Kresova« tradicija nazaj prav do »Novic«, se razvidi tudi iz tega dejstva, da je stari dr. Bleiweis bolj nego z novim »Zvonom« simpatiziral z novim celovškim duševnim otrokom Davorina Trstenjaka, kateremu je pisal dne 11. nov. 1880 med drugim naslednje vrstice, pričajoče o tem, kako zelo se je »očetu slovenskega naroda« tožilo po starem brezkonkurenčnem patrijarhalizmu: »Kako je s Tvojim in dr. Krekovim ‚Kresom‘? ‚Zvon‘ je uže zapel veliko reklamo pisateljev, ki bodo pisali zanj, pa nekteri menda prav malo. Vsekako si bosta ‚Zvon‘ in ‚Kres‘

delala konkurenco v naročnikih, katerih je med ubozimi Slovenci premalo pri tolikem slov. časništvu.«²⁶

»Kres« se je po vzgledu bivše »Zore« in po starih tradicijah slovenskih štajercev rahlo nagibal k Hrvatom, dočim je bil, kakor smo ugotovili, centralnoslovenski literarni krog glede bodočnosti Slovenstva orientiran še izza časov prvega nastopa »mladoslovenske« generacije v dunajskih študentovskih letih bolj v zmislu Rusije kot zadnjega slovanskega Piemonta.²⁷ Centralno Slovenstvo se je ravno v teh Taaffejevih in Winklerjevih realnejših časih vračalo iz sfer romantičnih kombinacij na neposredno dana tla s tem, da se je odločilo graditi narodno kulturo na podlagi lastne individualnosti, kateri je kazala vprav takrat Taaffejeva vlada zlasti glede jezikovne ravnopravnosti vsaj deloma prijaznejše lice. Na to jezikovno stran je namignil pri tej priliki Levčev prijatelj Kos-Cestnikov, tačas najagilnejši »Narodov« podlistkar. Mož, ki je bil večino svojega življenja prebil v Zagrebu, se je te reči doteknil na naslednji način: »Naj le sveti ‚Kres‘ v Celovci in naj doni ‚Zvon‘ v Ljubljani, eno kakor drugo je dobro... nekateri pravijo, da se štajerski Slovenci ne smejo dati voditi v jezikovnem vprašanji po kranjskih, nego da se morajo bližati Hrvatom.« Kos odločno odsvetuje svojim ožjim rojakom, da bi s »Kresom« zopet načenjali to brezplodno debato, ko piše: »Ko bi se prikazala kje na našem literarnem obzorji jezikovna vojska, bi jaz precej moliti začel in bi molil: Jezikovne vojske — reši nas o Gospod!«²⁸ Čuli smo, da je bil dr. Celestin Levcu dne 4. nov. 1880 pisal, da zagrebški intelektualci ne vidijo radi, da jemlje organizacijo in vodstvo novega slovenskega leposlovnika v roke ona Levčeva četa, o kateri vemo,

²⁶ Dr. Slodnjak, o. c.

²⁷ Prim. mojo razpravo »Vloga ‚omladine‘ v prvem obdobju ‚mladoslovenskega‘ pokreta« v »Ljub. zvonu«, 1924.

²⁸ Slov. narod z dne 13. jan. 1881, štev. 9.

da je koncem 60-ih let v dunajskih dijaških društvih nasprotovala hrvaškemu hegemonstvu na jugu. Z ozirom na to je urednik »Ljubljanskega zvona« naprosil zagrebškega profesorja Stareta, naj v svojih »Pismih iz Zagreba« izkuša razpršiti nezaupanje tedanje hrvaške inteligence do »mladoslovenskih« »zvonovcev«. Dostižno Levčevo pismo z dne 2. jan. 1881 se je glasilo: »Lepa Vam hvala za Vašo ponovno obljubo, da hočete naš list redno podpirati z dopisi! Povedal sem Vam že in danes še en pot ponavljam, da mi je na Vašem sodelovanju veliko ležeče, kajti Vi imate zdravo sodbo in lepo pripovedujete; poleg tega sem preverjen, da boste Vi vse drugače pisali o Hrvatih, nego bi pisal katerisibodi na Hrvaškem živeči Slovenec. In da koristimo s tem samo naši obči stvari, če živimo s Hrvati v dobrem prijateljstvu, to je moje trdno prepričanje. Vem, da me moji hrvaški znanci: Smičiklas, Zahar, Divković, Klaić i. dr. poznajo od druge strani, t. j. iz leta 1869., ko smo na Dunaji izstopili iz ‚Juga‘ in osnovali ‚Slovenijo‘, a takrat tudi Hrvatje niso poznali naših razmer, ko so n. pr. v ‚Jugu‘ vedno trdili, da moramo kar stante peče opustiti svoj jezik in pisati hrvaški! In kar je glavna stvar... fuimus — otroci! Pozneje, ko sem začel čitati hrvaške knjige in novine, sem začel tudi o Hrvatih misliti drugače.²⁰ Želja moja je, da bi našel ‚Zvon‘ sodelavcev

²⁰ Ta Levčeva preorientacija glede Hrvatov se dá zasledovati tudi v Levčevi publicistiki. Že v januarju 1871 — torej dober mesec po znanem južnoslovanskem shodu v Ljubljani — je Levec v podlistku »Slov. naroda« (1871, šte. 10) priporočal, naj bi se v slovenskih srednjih šolah namesto nepraktične staroslovensčine uvedel poduk srbohrvaščine. Takrat se je bil oni Levec, ki je na študentskem shodu v Ljubljani l. 1869. priporočal ruščino kot jezik višje literature za Slovence, najbrž že odrekel ideji o utonitvi vseh slovanskih jezikov v morju ruščine ter se oklenil zdrave in realne ideje slovenske samodelnosti, oprte na vzajemnost z bližnjimi srbohrvaškimi brati, seveda brez vsakega uniformizma. Da je ta ideja edino prave slovanske kulturne vzajemnosti pri Levcu v 80-ih letih popolnoma potisnila v ozadje romantične sanje o unifikaciji,

o vseh slovanskih narodih; nekoliko se mi jih je že posrečilo pridobiti. Kakor Vi o Hrvatih, bo pisal Pleteršnik o Rusih (morebiti nam bo tudi dr. Celestin kaj pomagal), Hribar o Čehih in Bezenšek o Bolgarih. Res, da nobeden teh ne bo dosegal Vas, a nekaj vendar bo! Za Poljake ne morem dobiti nobenega sodelavca, tudi za Srbe ne.«²⁰

Prva številka »Ljubljanskega zvona« je izšla točno za Novo leto 1881 in je takratnim našim čitateljem, pa tudi pisateljem, zelo ugajala. Prof. Erjavec, poleg Levstika najstrožji privatni literarni kritik v tistih časih, je javil uredniku glede 1. številke dne 2. jan. 1881: »Zvon je bil vendar o pravem času gotov. Meni se zdi dober. Kres mu ne seza niti do pasa.«¹ Dne 6. jan. 1881 je Levcu sporočil Josip Stare iz Zagreba: »Koga ne bo veselilo toliko priznanje, ki si ga je pridobil ‚Zvon‘ med slovenskim občinstvom že s 1. številko! Ni nam še obupati, ampak to nas mora buditi k še večjemu delu. Samo opešati ne smemo.«¹ Staretovo prvo »Pismo iz Zagreba« je bil moral Levec zaradi preobilnega gradiva sicer odložiti do druge številke, zaradi česar se je v prvi uredniški listnici pred piscem opravičeval. A tudi že samo na ta način napovedana vest, da se bo v listu stalno poročalo o hrvaških literarnih in kulturnih razmerah, je docela spravila hrvaške pisatelje z Levčevim »Zvonom«, o čemer je poročal Stare Levcu dne 13. febr. 1881 naslednje: »Šenoa me je v Vaši listnici uganil ter me proti moji volji izdal v ‚Viencu‘²⁰... Hrvati so ‚Zvona‘ neizmerno veseli. Bil

se razvidi iz nadaljnjih besed gori citiranega njegovega pisma Staretu.

²⁰ V »Viencu« z dne 15. jan. 1881, str. 48 je pisal urednik Šenoa o novem ljubljanskem leposlovniku: »Da će list dobar biti, može se prosudit po imenih pojedinih pisaca, koja liepo slove u slovenskoj književnosti i sastavci, u koliko smo imali prilike pregledati u brzo, zbilja su dobri. U drugoj mjesečnoj svezci obećaje uredništvo članak o ‚Hrvatskoj Matici‘ od prof. Jos. St. Bilo je vrlo koristno, da su se odlične književne sile sastale na

sem v društvu, ko se je o njem govorilo, in tu je kompetenten mož rekel: Ljubljanci so Zagrebčane osramotili. Mislil je namreč na ‚Vienac‘, ki hodi zadnji čas rakovo pot. Lastniki mnogo ugibljejo, pa si ne vedo dobrega sveta. Šenoa je izvrsten pisatelj, ali slab urednik, in vendar se mu ‚Vienac‘ ne sme zameriti. Ne zna si pridobiti pisateljev, in to je glavna napaka. Toda, dragi prijatelj, te besede niso za javnost, povedal sem jih le edino Vam. Glejte, da si ohranite vse pisatelje, zlasti pa, da si odgojite mladi zarod. Vi ste menda uganili, zakaj sem v ‚Viencu‘ pohvalil X.-a in Samostala: ad captandam benevolentiam.³⁰ Nekateri so prigovarjali ‚Zvonu‘, da je v njem preveč filologije, seveda mislili so prvi zvezek. Če Vam kot prijatelj smem kaj svetovati, bi bilo to, da ne bi nikoli zanemarili ‚Slovenski glasnik‘ [listek na koncu vsake številke], ampak da bi ga skusili, kakor doslej, vedno polniti z zanimivimi noticami. Dobro bi bilo, ko bi prinašali o vsaki dramatični predstavi majhno recenzijo, da bodo po svetu vsaj vedeli, da imamo nekako narodno gledališče, naj že bo kakoršnokoli hoče. Tudi kratka poročila o

---

složan rad... Nu kan da nisu svi pisci pristali u to kolo. Prof. Jak. Sket u Celovcu pozivlje naime na predplatu za beletristički mesečnik ‚Kres‘... Nemožemo o njem ništa reći, jer ga nevidjesmo, nećemo ni nagovještati o povodu toga razkola. Medjutim pratit ćemo pozorno oba lista te ćemo u svoje vrieme istaknuti, u koliko se svojim pravcem razlikuju.«

³⁰ Poročajoč v ‚Viencu‘ o slovenski literarni produkciji v preteklem letu 1880., stavi prof. Stare na prvo mesto Stritarjev ‚Zvon‘, o katerem pravi, da je zbudil marsikak nov talent, tako n. pr. v zadnjem svojem letniku mladega Samostala, »koji je u samom narodu nabrao mnogo nježna cvieća, te ga priredio u liepe male pričiće«... Nato piše Stare s posebno pohvalnimi besedami o glavnem pesniku Stritarjevega »Zvona«, o X.-u (Gregorčiču), nakar javlja tudi izid novega celovškega mesečnika s pripombo: »Kako čujemo, ima ‚Kres‘ svoje, a ‚Ljubljanski Zvon‘ svoje suradnike, pa budu li ovi svoju rieč održali, neće ni jednomu ni drugomu uzmanjati duševne podpore; nu kakva će biti materijalna, to ne znamo.« (Vienac, 1881, str. 58 in 73.)

odborovih sejah ‚Matice‘, ‚Dramatičnega društva‘ in ‚Glasbene Matice‘ itd., a da boste oznanjali vsako literarno drobtinico, to vidim že iz dosedanjih listov. Vi mi teh opomb ne zamerite. Jaz mislim celo, da bi ne bilo napačno, ko bi povedal vsak sodelavec svoje misli, saj ni, da se morate ravnati po njih, ali gledati treba nam vsem, da nam ‚Zvon‘ več ne umolkne, marveč naj doni vedno lepše ter gane srca vseh Slovencev.«¹ — Tudi modri dolenjski starec Janez Trdina, katerega sta bila Jurčič in Levec povodom izida »Ljub. zvana« po dolgem odmoru zopet izvabila v literarno javnost, je imel z novim listom veliko veselje. Pošiljajoč Levcu rokopis zadnjega kosa svojih »Verskih bajk«, je dne 11. febr. 1881 pisal »Zvonovemu« uredniku: »Kaj bi Vam še spisal za ‚Zvon‘? Gradiva imam dosti. Ali hočete ‚narodno medicino‘, ali ‚narodno satiro‘, ali ‚narodno odrejo‘, ali ‚narodno hrano‘, ali ‚narodne nazore o lastnini in državi‘, ali ‚dolenjsko vinsko filozofijo‘? Porečete: Pošlji, kar hočeš; če bo za nas, damo natisniti, če ne, pa vržemo v koš. Ali jaz bi ravno zato rad vedel Vašo misel in željo, da Vam ne bi poslal kaj takega, kar se ne bi prileglo Vašemu listu — za koš nihče rad ne piše. Ne morem Vam povedati, s kakim navdušenjem se prebira ‚Zvon‘ tudi na Dolenjskem.«¹

Na čelu prve številke »Zvana« je izšla nekoliko zvonkljajoča prigodnica Gregorčičeva, noseča naslov »Zvonu« in začenjajoča se s stih:

»Prelit je zvon in prepelján,
S trakovi, venci ves obdan,
Povsod lepó, srčno vzprejet
Od mož, mladeničev, deklet...«

V splošnem je ta Gregorčičeva pesem — jasna v dikciji, gladka v verzih in določna v mislih — neizmerno nadkriljevala uvodni sonet Luize Pesjakove v 1. števil. »Kresa«, kateri je bil v jeziku skrotovičen in spričo pojava novega literarnega glasila, ki ga je opeval, vsakega globljega doživljaja prazen, vendar se mora

tudi o Gregorčičevi programatični prigodnici reči, da ni v nji obseženih nobenih drugih umetnostnih gesel, kakor so bila ona, ki jih je v prozi oznanjal slovenskemu čitateljstvu Stritar v dobi pravkar preteklih petih let, torej v času, ko je bil svoj strogo književni »Zvon« izpremenil v popolnoma družinski list. Razen te Gregorčičeve pesmi je obsegala prva številka novega »Ljubljanskega zvona« samo še eno, tudi Gregorčičevo, namreč rousseau-stritarsko nostalgijo po prirodi, naslovljeno »Pastir«. V prihodnjih številkah prvega »Zvonovega« letnika je v pesmih Gregorčičevo idealistično in pesimistično čuvstvenost dobrodejno paraliziral Levstik s svojo ljubko-stvarno poezijo. — Kot glavni roman so izhajali v prvem letniku »Ljub. zvona« Jurčičevi »Rokovnjači«, v izberi snovi — historično-narodopisne — romantični, v nastopajočih ljudskih figurah in v prizorih realistični. S tem romanom je Jurčič izčrpaval in dovrševal oni »romantično-realistični« literarni program, ki ga je bil dal slovenskemu pripovedništvu Levstik v svojem »Potovanju iz Litije do Čateža« l. 1858. V »Rokovnjačih« se je torej Jurčič tik pred svojo smrtjo vrnil k oni smeri svoje beletristike, ki jo je gojil pred svojim »Sosedovim sinom«, v katerem je bil postal istotako pod vplivom Levstika, kritikujočega ponekod šablonsko romantiko njegovega »Desetega brata«, za nekaj časa — čist in dosleden realist. Našim čitateljem je ta nanovo pogreta roparska romantika, katero so pestrile krepko-realistične figure kakega Blaža Mozola, Obloškega Tončka itd., jako ugajala. Za razvoj slovenskega časa primernege stilskega romana pa niso pomenili »Rokovnjači« drugega, kakor recidivo v že premagan stadij, a za avtorja so značili samo staro rutino. — Poleg Jurčiča je pričel v 1. številki »Ljub. zvona« priobčevati svojo bujno-romantično, v staro grajsko poezijo potopljeno noveleto »Otok in Struga« dr. Ivan Tavčar; in dr. Mencinger je prispeval »obraz iz vsakdanjega življenja«, naslov

ljen »Mešana gospoda«.³¹ Prirodoslovni esej je bil odlično zastopan po Erjavčevem kramljanju »Rak«. O naši pokrajini in njenih ljudeh, živalih in gozdovih se je s čitatelji prijetno pomenkoval dr. Hinko Dolenc v svojih »Spominih o cerkniškem jezeru«. Isti pisec je priobčil v prvem letniku tudi sveže napisano »zgodbico iz dijaških let« pod naslovom »Fi donc, maman, le baron!« Literarnemu vzorniku »mladoslovenske« generacije, katerega je ta generacija takorekoč nanovo odkrila Slovencem, našemu velikemu Prešernu, je »Ljub. zvon« posvetil že v prvem letniku več krajših sestavkov iz urednikovega in Cimpermanovega peresa. Mladostna leta Prešernova je podrobno, dasi nekoliko gostobesedno opisal že takoj v prvi številki Tomo Zupan; isti pisec je v 5.—6. številki nanizal nekaj podatkov o »Preširnu v Ljubljanskih šolah«. V svojem spisu »Nekoliko črtic iz polupreteklega časa« je poklical starim Ljubljančanom v spomin nekdanjo šentpetersko šolo ter poljanske berače iz sredine stoletja dr. Val. Zarnik.³² — Mnogo bolje nego literarna zgodovina je bila v prvem letniku, kakor tudi pozneje pod Levčevim uredništvom, zastopana v »Ljub. zvonu« filologija. Jezikoslovne članke sta prvemu letniku prispevala zlasti Levstik in Šuman. Kakor je »listek« gojil bolj bibliografijo nego kritiko, tako so bili tudi literarno-zgodovinski članki prvega letnika (Žvabov silno raztegnjeni »Popovič« ter Levstikova podrobna, dolga in osebno ostra kritika Kleinmayrjeve »Zgodovine slovenskega slovstva«) bolj biografskega in bibliografskega

³¹ S predzadnjim in predpredzadnjim poglavjem te Mencingerjeve povesti ni bil več zadovoljen prof. Erjavec, ki je dne 28. okt. 1881 pisal Levcu: »Ne vem ali sem bil slabe volje, ka li, ko sem začel čitati zadnjo Zv. številko, tudi Mencingerjeva 'meš. gospoda' mi ni ugajala tako, kakor preje.«

³² A dr. Zarnik se je moral že takoj ob začetku nekaj spreti z urednikom in ni pozneje več sodeloval pri listu. Dne 12. jan. 1881 piše Erjavec Levcu v odgovor na neko neznano nam njegovo obvestilo: »Ali je Zarnikova odpoved ozbiljna, ali se le kuja?«

značaja nego estetično-kritičnega. V petih prvih številkah je pač dovolil urednik pisati Ivanu Franketu o »estetičnih načelih pri obleki in stanovanji«, toda o načelnih literarno-kritičnih ter estetičnih stremljenjih generacije, ki si je v »Ljubljanskem zvonu« ustanavljala svoj poseben in nov organ, zlasti pa o tem, v čemer so se umetnostne smernice te literarne čete razlikovale od prejšnje Stritarjeve smeri, katero so bile faktično premagale, o vsem tem ni stalo ničesar v novem »Zvonu«, čigar prvi urednik se je tudi v poznejših letnikih nekako izogibal takih načelnih razprav. To je delal Levec pač v želji, da bi privezal k listu pisce vseh literarnih smeri v znamenju neke tolerance, ki je pač združevala, ni pa razbistrovala.

Ob Jurčiču, Levstiku, Kersniku in mladem Aškercu, kateri je nastopil že takoj v prvem letniku, se je z »Ljubljanskim zvonom« bolj praktično nego teoretično-načelno napovedovala krepkejša smer izrazitejšega realizma, ki ga po Kersnikovem poznamenovanju imenujem »poetični realizem« v nasprotju s prejšnjim Stritarjevim in nekoliko drugačnim Jurčičevim »romantičnim realizmom«. A da Levec te smeri vsaj praktično v svojem listu ni mogel dosledneje udejstviti, so bile krive razne ne z g o d e in z a p r e k e vnanjega in notranjega značaja. Glavni vnanji udarec, ki je zadel literarno četo mladega »Ljub. zvona«, je bila Jurčičeva smrt že v petem mesecu izhajanja lista. A za Jurčiča je še našel urednik nadomestnika v mladem Kersniku. Hujše so ovirala enotni nastop te literarne čete razna nesoglasja med sotrudniki. Prvi se je usrdil občutljivi Gregorčič zato, ker mu je začetkom marca 1881 sporočil Levec Levstikovo in Jurčičevo kritiko, trdečo, da Gregorčičeve pesmi nimajo dovolj krepkega konca. Nadvse občutljivi »goriški slavček« je bil tako »hudo razžaljen« (Gruntar — Levcu), da je začel kokeširati — s »Kresom« in da se je v zvezi z mladim Pagliaruzzijem skoraj zarotil, da ne bo pisal več v »Ljub.

zvon«. Pisal je Gregorčič Gruntarju pod konec l. 1881. naslednje značilno pismo: »Pozvedi, kako se pletejo stvari sè ‚Zvonom‘. Čujem, da ga misli Levec spraviti v svoj žep. Mene je Levec svojevoljno naštel med sodelavci ‚Zvona‘, — čeprav me ni prosil, — le poznej je izgovarjal se.³³ Porabil me je za vado (Köder) čita teljem, da bi jih privabil, in to sem mu zameril. S Pepijem [Pagliaruzzijem] bi se kmalu zarotila zoper njega. Ne zna drugega nego grajati naju, a midva dobro veva, da naju krvavo potrebuje, da boljših ‚versifeksov‘ nima. Sket me prosi v tretje, naj sodelujem pri ‚Kresu‘, — morda mu ustrežem.«³⁴ — Gregorčič in Levec sta se v prihodnjem letu ob priliki, ko je pesnik tiskal prvi zvezek svojih »Poezij« zaenkrat in za silo sicer spravila potem, ko je bil Gregorčič že nastopil s svojim »Slovesom od Rifenbergga« v — »Kresu«. Stalno sta se razšla čez dve leti zaradi političnega raznoglasja v borbi med radikalci in »elasti karji«. Isti politični vzroki so odtujili od l. 1885. dalje »Ljub. zvonu« drja. Tavčarja.³⁵ V drugi polovici l. 1881. je k vsem tem nesrečnim slučajem in osebnim zameram, preprečujočim konsolidacijo »Zvonove« literarne družine, prišla še zamera ž njim, ki je bil že od 60-ih let dalje ves čas glavni idejator »mladoslovenske« lite-

³³ Ta Gregorčičeva trditev ne drži, ker vemo, da je sam pesnik že dne 30. okt. 1880 sporočil bodočemu uredniku »Ljub. zvona«: »Ako boste prijavili imena sodelavcev — jaz ostanem stari desétnik, X.«

³⁴ Po prepisu prof. Ivančiča. — Kako visoko mnenje je imel Gregorčič ne samo o sebi, nego tudi o svojih dveh ožjih rojakih in mladih pesnikih, se razvidi iz pisma, ki ga je nekako ob tem času pisal Gruntarju: »Kar se tiče Kr[ilan]a, ga pač Ljubljančani tako krvavo potrebujejo, da bi pač smeli kar molčati ne pa iskati peg v solncu. Njegove pesmi so prav lepe — čeprav niso pisane v Levstikovem jeziku, kar niti treba ni. Na Kranjskem zdaj nemajo boljšega poeta, nego je Krilan. In zdaj se je še Bric prav srečno oglasil... Poezija je zapustila Savo ter preselila se na Sočo!« (Dom in svet, 1916, str. 88.)

³⁵ Prim. Tavčarjevih »Zbranih spisov« zvez. IV., str. 481—488.

rature — z Levstikom, kateri se je tudi umeknil s strani »Ljub. zvonu«, usrjen zategadelj, ker mu Levec ni pošiljal toliko korektur njegovih prispevkov, kolikor jih je on v svojem patološkem kriticizmu zahteval.

Levec je bil sicer izvabil iz zatišja Trdino, pridobil za list dva realistična opisovavca »malega življenja«, drja. Detelo in Josipa Stareta, si vzgojil v nadomestilo za Gregorčiča času in smeri svojega lista primernejšega epika Antona Aškerca, vendar je bil primoran končno poseči zopet po Stritarju, s čigar sodelovanjem se je staro pomešalo z novim. Organično namreč Stritar, ki je bil postal po l. 1876. nekoliko ostarel sentimentalca in zagovornik nekakšne patrijarhalične familijarne literature, ni več spadal v novo dobo, ki je zahtevala določno in izrazito v realističnem pravcu začrtanih umetnostnih linij. Zato je Stritar tja do 90-ih let pravzaprav samo motil stilni razvoj našega mladega realizma. Bojeval se je proti doslednemu izvajanju te literarne smeri še l. 1885. v svojih »Pogovorih«, izhajajočih v »Ljub. zvonu«, glavnem glasilu našega »poetičnega realizma«. Šele v 90-ih letih je ta naš literarni in narodni pedagog sam izprevidel, kje je njegovo mesto, in je odšel v — »Mohorjevo družbo«.

Stritarjevo razmerje do Levčevega »Ljubljanskega zvonu« predstavlja zanimivo, za našo malo in takrat še kolikortoliko primitivno literaturo značilno trenje in hkrati tudi stapljanje starega z novim. Zato pa pomeni borba in tekma med »Ljubljanskim zvonom« ter celovškim »Kresom« mnogo odločnejši spopad med našo centralno bolj artistično literaturo in med še jako primitivnim pokrajinskim utilitarizmom. Iz podatkov, ki sem jih navedel o snovanju »Kresa« v Celovcu in o ustanavljanju »Zvona« v Ljubljani, se razvidi, da je »Kresova« družba z drjem. Sketom na čelu zavzela še pred izidom obeh listov proti ljubljanskemu leposlovniku ne samo tekmovalno, marveč naravnost bojno stališče. V svojem

pismu, ki ga je pisal dr. Sket Jurčiču dne 22. okt. 1880, je razvijal mnenje, da so se »Zvonovi« ustanovitelji kot »privatni podvzetniki« vzdignili zoper založnico »Kresa« — »Mohorjevo družbo«, torej zoper ta javni ljudsko-kulturni narodni zavod. Sket se je v omenjenem svojem pismu ponašal z imenima prof. Kreka in Davo- rina Trstenjaka in sumničil Jurčiča, češ, da on nima zaupanja v ta dva moža. Zamenjaval je dr. Sket Win- klerjevo in Jurčičevo Ljubljano z nekdanjo Wid- mannovo in dr. Bleiweisovo, smatrajoč jo še vedno za literarnemu organu »neugodno mesto«. Zgolj po nekaki milosti je koncediral, da hoče »Kres« »sprva« biti objektivni, pozneje pa seveda postati agresiven proti »tekmecu« »Zvonu«, kateremu je vrhutega očital, da je »Kresu« iz programa vzel znanstvo. Skratka: dr. Sket je smatral »Ljub. Zvon« za s t r a n k a r s k o in privatno trgovsko podjetje, faktično pa so dopisniki »Slo- venca« proglašali za leposlovno glasilo svoje konser- vativne stranke vprav »Kres«. Bogve kakšno lukrativno podjetje pa takrat pri nas sploh noben list ni bil.

»Kresovci« so vztrajali na ideji izdavanja svojega celovškega leposlovnika tudi zaradi priprav, ki so bile v »Mohorjevi družbi« že v teku, zlasti pa iz neke po- krajinsko-iniciativne trme, in to kljub temu, da bi bilo takrat za naše koroško Slovenstvo mnogo bolje, ako bi bili začeli izdajati rajši kak političen poljuden tednik. To napako jim je rahlo očitala edina hrvaška »Sloboda«, ki je, pišoč o obeh novih slovenskih leposlovnikih, v marcu 1881 pripomnila: »Al nješto drugoga bilo bi u Celovcu koristnije, bilo bi upravo nužдно. Šta će znanost, ako narod, u kojega jeziku pišete, pogiba, izumira? Zanj pišuć stekli bi si zahvalnost njegovu i njegovih potomaka.«⁸⁶

⁸⁶ Prim. »Slov. narod« z dne 10. marca 1881, štev. 56. — Priznati pa moramo, da se je te ideje oprijel že v prihodnjem letu Andrej Einspieler in začel v Celovcu izdajati »Mir«. Ideja za izdavanje tega lista se je sprožila ob priliki udeležbe Slovencev

Spočetka slovensko čitajoče občinstvo ni javno ničesar zvedelo o napetem razmerju med »Ljub. zvonom« in »Kresom«. Levec je že v prvi številki svojega leposlovnika naznanil »Kres«, hvaleč ga, da »prinaša mnogo govornostno leposlovno in znanstveno berilo«. ³⁷ Dr. Sket je svojemu uredniškemu tovarišu vrnil ljubav in je v drugi številki svojega lista omenil, da prva številka »Ljub. zvona« »podaja mnogo raznovrstnega leposlovnega kakor znanstvenega berila«. ³⁸ To je bilo za javnost! Privatno pa si je Janko Pajk, literarnokritični mentor in arbitër elegantiarum »Kresov«, v naslednjih malo izbranih izrazih dal duška v svojem — nemškem! — pismu, ki ga je pisal dne 28. jan. 1881 Trstenjaku: »Wenn man z. B. den Lj. Zvon durchgeht, findet man nicht, dass unser ästh. und lit.-histor. Zustand kaum dem des gewesenen Glasnik gleichkommt? Die rohe Sprache und Gedankenarmuth des Lj. Zvon hat mich erschreckt! Z. B. Zarnik's Artikel, worin er die Schulzustände von anno dazumal in wirklich cynischer Weise schildert. Solches Zeug war doch nur vor 30 Jahren am Platze und ragt jetzt wie ein Anachronismus Einem entgegen. Tomo Zupan schreibt reinen Blödsinn. Ich habe noch nie ein confuseres Zeug gelesen. Otok in Struga von Dr. Tavčar ist verworren und so unästhetisch (z. B. kavke in sokoli se pojavijo), dass es höchstens ein Jungslovene fassen und verdauen kann. [Dalje govori Pajk istotako uničujoče o šumnovih »Glasniških postavah« ter nadaljuje:] Jurčič treibt sich stets unter ‚Gesindel‘ wie Rokovnjači herum. Gefallen hat mir Dr. Klemenčič [O fotofonu] und Iv. Franke's Aufsatz. Erjavec schreibt für Trotteln; vgl. seine deutsche Spässe sein sollenden kauderwällischen Wörter und seinen höchst ungelungenen Styl. Die

pri pogrebu šenoe v Zagrebu sredi dec. 1881. (Slov. nar. z dne 20. dec. 1881, številka 289.)

³⁷ Ljub. zvon, 1881, str. 63.

³⁸ Kres, 1881, str. 132.

Schale des Zvon ist gut, der Kern durch und durch
 faul. Prosit meinen Landsleuten! Ich bin consternirt,
 weil ich, wie gesagt, keinen Fortschritt erblicke. The
 rest is silence! — My dear friend! Da wollen wir an
 Kres fleissig weiter heizen. Schön langsam zwar, aber
 desto kritischer, unnachsichtiger in der Auswahl, streng
 in der Anordnung, kurz — ganz so wie es angefangen
 ward. Denn die 1. Nr. war gut und noch sehr. — Ergo
 ‚Vorwärts‘ mit frischem Muth.«³⁹ Pajk je v privatnem
 dopisovanju nadaljeval s to in takšno uničujočo kritiko
 »Zvona«, o katerem je pisal dne 20. marca 1881 Trste-
 njaku: »Weiss Gott, die Sprache und die Denkart des
 Zvon kommt mir immer so sonderbar vor, als befände
 ich mich, um mich eines uns ‚Philosophen‘ geläufigen
 Ausdrucks zu bedienen, in die ‚vierte Raumdimension‘
 d. i. in die Region des Geisterspucks versetzt. Alles so
 unnatürlich, so vertract, und von der Natur so ab-
 weichend... Ich bin erstaunt, dass Kres sich bereits
 an die 800 Pränummeranten erobert hat. [Zvon‘ je
 imel takrat že 1470 naročnikov.] Denn angesichts der
 Werbetrommel der Zvonovci ist jeder Pränummerant
 des Kres eine wahre Acquisition, eine Eroberung.«⁴⁰ —
 Ta Pajkova sicer samo privatno sporočena, zato pa
 tembolj odkritosrčna kritika je naravnost šolski primer
 in dokument naše pristranske literarne kritike, izvajane
 v znamenju in v korist ne samo strankarske, ampak
 tukaj naravnost v prilog lokalno-klikarske orientacije.
 Rečem ti, da mi ne porečeš! »Kres« je bil nadaljevanje
 »Slov. Glasnika« in »Zore«. Njegov advokat Janko
 Pajk pa spravlja z imenovanima omnibusoma v zvezo
 »Ljubljanski zvon«, ki je poizkušal biti nadaljevanje
 čisto literarnega prvega letnika Stritarjevega »Zvona«.
 Jezik »Ljub. zvona« ne ugaja onemu Pajku, kateremu
 samemu se je redko posrečil kak pravilen stavek v
 zmislu tradicijske in centralne literarne slovenščine in

³⁹ Dr. Slodnjak, o. c.

⁴⁰ Ibidem.

kateri je sam neprestano kolebal med štajerskimi lokalizmi in med hrvaškimi ter ruskimi hibridami. O tem, da Pajk nima ušesa niti za Zarnikovo grobo domačnost, niti za Zupanov naivni entuziazem za Prešerna, niti za Tavčarjevo drastiko, niti za Jurčičevo nagnjenje do samoraslih kmetiških »originalov«, niti za Erjavčevo pitoreskno kramljanje, o tem niti ne govorim ne. Ugotavljam samo, da predstavlja ta privatno sporočena Pajkova kritika mladega »Ljub. zvona« dokument naše klikarske in v dobi razvijajočega se svežega realizma časovno zapoznele suhofilistrske, akademično-doktrinarnе kritike. Z njeno načelno polikanostjo čudno kontrastira njena vulgarna dikcija (Blödsinn, Zeug, Trotteln, Kauderwälsch), ki gre pač na rovaš privatnemu dopisovanju in — konkurenci...

V privatnem dopisovanju so tudi »zvonovci« vračali »kresovcem« šilo za ognjilo. Kako so v svojih pismih na Levca in Jurčiča sodili o »Kresu« Erjavec, Stare in Gregorčič, sem že omenil. Prvi, ki je v javnosti na korist »Ljub. zvonu« poizkusil negativno kritikovati »Kresovo« leposlovje, je bil »Narodov« zagrebški feljtonist Kos-Spectabilis, kateri je z ozirom na novelo Pavline Pajkove, izhajajočo v prvih številkah »Kresa« pod naslovom »Roka in srce«, zapisal v podlistku »Naroda« naslednje: »Ti ‚Ljub. Zvon‘ pa si moj ljubljenec postal, ker si originalen skoz in skoz in nijmaš ‚roke in srca‘ pri Heysetovem ‚Novellen-Hausschatzu‘.«⁴¹ Ali je s temi besedami namigoval Kos-Spectabilis na odvisnost Pajkove kot novelistke od katerega posameznega dela nemškega novelista Heyseja, ali je to trditev izrekel tako nasplošno, hoteč samo poudariti, češ, da Pajkova posnema nemško novelistiko, katere najvidnejši zastopnik je bil takrat Paul Heyse, ta stvar se ne razvidi iz njegovega kratkega namigovanja. Pajkova je odgovorila Spectabilisu v posebnem »Poslanem« v »Narodu« in »Slovincu«, češ, da je »Roka

⁴¹ Slov. narod z dne 3. jul. 1881, šte. 148.

in srce« njeno lastno delo in da Heyseja tako malo pozna kakor Spectabilisa.⁴²

Medsebojno razmerje med »Ljub. zvonom« ter »Kresom« je bilo sicer skozi vse prvo leto izhajanja obeh listov napeto, vendar se ta napetost v tem letu še ni sprožila v kakšen odkrit boj. Obe stranki sta si stali molče nasproti s puškami ob nogi. Drja. Gregorja Kreka je dražil že ostri in osebni ton znane Levstikove kritike Kleinmayrja tako zelo, da je pisal dne 10. nov. 1881 Trstenjaku: »Polemike smo se dozdej vedno ogibali in bomo tudi v prihodnje tako ravnali ali — est modus in rebus. Ako bode v Zvonu dosedanji surovi ton naprej vladal, se nam bode računalo za slabost, ako k temu vsemu in takemu molčimo.«⁴³ V nadaljnjem tem pismu izraža Krek posebno nezadovoljstvo z Levstikovo kritiko, ki jo imenuje »starobabje-zabavljivo«, in sploh z Levstikovim jezikoznanstvom, ki ga nazivlja »puhlo«. Janko Pajk nadaljuje tudi v prihodnjem letu z ostrim pretresanjem »Zvonovih« prispevkov in s pretirano pohvalo vsega, kar je izhajalo v »Kresu«. Dne 13. jan. 1882 piše Trstenjaku: »Im Zvon 1. Heft 1882 sind einige gute Aufsätze enthalten [všeč so mu Rutarjevi članki in Levčev o pesniku Virku] neben viel Mist und Kehrlicht. Dagegen hat mich die 1. Nr. des Kres sehr befriedigt; sie bringt mehr als ich erwartet hatte. Der S. Gregorčič hat sich hier demaskiert; er war mein Schüler in VII. in Görz. [Teh par besed in nič drugega nima pripomniti Pajk k takrat nepričakovanemu pojavu Gregorčičeve pesmi »Slovo od Rifenbergga« v »Kresu« in sicer celo — pod pravim pesnikovim imenom!] . . . Koder's ‚Povest‘ [‚Zvezdana‘] macht sich — so weit ich sehe. Die Novelle der Pavlina Pajkova [‚Mačeha‘] wird durch 5 Nummern gehen, ich hoffe zuver-

⁴² Slov. narod z dne 12. jul. 1881, štev. 155; Slovenec z dne 12. jul. 1881, štev. 75.

⁴³ Dr. Slođnjak, o. c.

sichtlich, mit durchschlagenden Erfolg.«⁴⁴ Ta novela Pajkove, katere dejanje se pričenja odigravati v nekem župnišču, je dala povod novemu Kosovemu sunku proti »kresovcem«. V prvem poglavju te novele nastopajo čemu katoliškemu duhovniku polaga namreč pisateljica med drugimi tudi naslednje besede na jezik: »Elza, moja vnukinja, bila je s svojo odgojiteljico iz doma.«⁴⁵ Ta pisateljčin lapsus je »Narodov« podlistkar v svojih tedenskih kramljanjih pograbil in ga z neko drugo juridično netočnostjo pisateljice vred serviral svojim čitateljem v šaljivo zbadljivi besedi z naslednjim zaključkom: »In tako je prišlo, da sem se jaz nepričakovano zopet poprijel gospe Pavline in to največ iz simpatije in pomilovanja, ker mi je zares žal za njo, ko vidim, da greši in jo nihče drugi poučiti neče, a kritikar mora poučiti, če hvali ali če graja.«⁴⁶

Za Veliko noč sredi aprila 1882 je prišel na svetlo prvi zvezek Gregorčičevih izbranih »Poezij«. Ta zbirka, ki je dala povod za ostrejši in ofenzivnejši nastop naše katoliške politične stranke, je odigrala značilno vlogo tudi v razmerju med »Ljub. zvonom« in celovškim »Kresom«. Gregorčičeve »Poezije« je najprej neki anonimen pisec v podlistku »Slov. naroda« hvalil naravnost v superlativih.⁴⁷ Tudi Levec je v prvem delu

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Kres, 1882, str. 16.

⁴⁶ Slov. narod z dne 5. apr. 1882, šte. 78. — Spectabilis je poslal ta svoj feljton »Narodu« preko Levca, kateremu je pisal dne 12. marca 1882: »V domačih pogovorih IL sem kritiziral Pavlino zaradi novele v 'Kresu' 'Mačeha', v kateri zopet govori o roki in srcu na dveh mestih, kakor da me hoče dražiti.« Levec je o tem podlistku, s katerim se je nanovo otvarjala javna ofenziva centralnih literatov zoper »Kres«, javil Kersniku dne 19. marca 1882 naslednje: »Spectabilis mi je poslal feuilleton, v katerem se norca dela iz Pavline 'Mačeha', v kateri Pavlina pripoveduje, da je imel dekan vnukinjo; tedaj je moral dekan tudi sina ali pa hčer imeti! Kaj pa pravi o tem celibat? Spet bo nekaj smeha, če bo Železnikar hotel feuilleton natisniti.«

⁴⁷ Slov. narod z dne 22. apr. 1882, šte. 92.

svoje kritike, naslovljene »Zlata knjiga« in izišle v »Ljub. zvonu« dne 1. maja 1882, zelo pohvalno pisal o pesniku. Gregorčič se je Levcu za ta prvi del ocene zahvalil v nedatiranem pismu z besedami: »Za Tvojo prijazno oceno hvala. Prosil bi Te le to, da zelo paziš, da ne dregneš kje v duhovščino. Pa saj pri Tebi te prošnje ni treba!«¹

Dne 1. julija 1882 pa je po daljšem pesnikovem čakanju⁴⁹ zagledala luč sveta v »Kresu« dolga »Kritika Gregorčičevih poesij. Spisal J a n k o P a j k«. V uvodu svoje ocene kritik odobrava, da je pesnik svoje »raztresene ude zbral«. »Samo iz takih celot se vidi, kaj in koliko premore z e v s e m a kakov umetnik... mi smemo upati, da mu je pravična, objektivna, podučna, da! ko bi bilo kje treba, celó posvarjajoča kritika ljubša, nego ona, ktera bi ga v ničem ne podučila, v ničem ne opomnila, ampak ga samó povzdigovala ter skozi in skozi samo hvalila... Kakor zlató v ognji, takó se pesniki čistijo in spoznavajo po kritiki... Pa tudi slovensko občinstvo... ima pravico do resnične ocene literarnih slovenskih del... ker naša kritika slovenska... le prerada dostikrat z a m o l č u j e, kar je dobrega, rajši pa še, kar je slabega.« Po tem uvodu, glede pomena kritike vobče in glede praktik tedanje slovenske kritike posebej docela pravilnem, v ostalem pa glede Pajka kot takega učitelja pesnikov, ki bi bil res zmožen pisati »pravične, objektivne in resnične« kritike — malce oblastnem, prehaja kritik k stvari. Obetajoč, da hoče »blagega čitatelja uvesti čez prag pesniške teorije«, meni, da je prišel bistvu poezije

⁴⁹ Gregorčič je zatrdno pričakoval, da prinese tudi »Kres«, v katerem je v tem letu sam sodeloval, že v majski številki oceno njegovih »Poezij«, a urednik Sket se mu je opravičeval, kakor razvidimo iz pisma, ki ga je dne 6. maja 1882 pisal pesnik Gruntarju, češ: »Sket se izgovarja, da je bil list že stavljen, ko mu je došla knjiga; toda mi vedno le piše: Daj, daj še meni kaj! Sam se pa še take malenkosti nenaprošen ne spomni.« (Po prepisu prof. Ivančiča.)

blizu, »spoznavši, da je treh važnih ozirov treba« pesniku: glave, srca in oblike. Poezijo opredeljuje Pajk z naslednjo shematično, v izrazu več kot nerodno definicijo: »Poesija je človeško javljenje dotike subjekta z objektom, ali izraževanje naših utisov, ktere občutimo pri svojem zadevanji ob svet.« O idealih, ki jih propovedujejo pesniki, pravi Pajk, da »naposled oni niso druge misli, kakor navadne, samó da take, iz katerih se zopet druge razumevajo«. Gregorčiču priznava, da »čuti globoko to potrebnost uzorov«: rodoljubja, prijateljstva, nedolžnosti itd. »Gregorčičeve pesni so, kar se tega tiče, vzvišen hymnus idealov; neblagim, sebičnim ali celó podlim mislim ... niti sence ne najdeš v teh poesijah ... Ali vidi se mi, da vse te blage misli pesnikove nimajo pravega središča, pravega izvira, ali da drugače povém, da nimajo prave harmonije med seboj.« Najvišji ideal je Gregorčiču Bog. »Ako pa je Bog veljal za najvišji uzor, potem bi se pesniku ne bilo bati, da ... bi namreč dobri princip ne dobil zmage ... Jaz zapazujem tu sicer dober početek, a pogrešam dosleden izvršetek tega načela ... V pesni ‚O nevihti‘ ... se vidi, ko da Bog ni več ‚ljubeznivi oče‘, ampak neki škodoželjnež in krivičnik, ker uničuje žulje ‚p ridnih rok‘ ... Isto nedoslednost zapazujem v pesni ‚Po bitvi‘ ... Na vsak način se mi tu vidi harmonija kaljena v naziranji najvišjega ideala ... Govoré o uzorih naj še eden svoj pomislek izjavim, kateri zadeva uničenje uzorov na zemlji ... naš pesnik se boji za uzore ter pravi: ‚Uzôre pokopáli so...‘ (jaz prašam: kdo?), ‚Na grôbu tam plesáli so...‘ (kdo je kaj takega storil?) ... Jaz menim, da je strah (kakor tudi ta pesen) pretirana. Prvič se zavoljo takih, ki so ‚plesali na grobu‘ (l), ni zaradi uzorov ničesar bati, drugič če več uzorov ni, kakó se more v pesni ‚Slovó in naročilo‘ prijatelju ‚naročati‘: ‚Da vzôre mi vresničiš zláte‘... Če bi pesnik bil dosleden, bi se ne smel bati za nepremak-

ljivo v Bogu počivajoče, po njem v svet prehajajoče uzore. Ta strah je uzorom bolj na škodo, nego na korist.« — Prehajajoč k pesnikovemu »srcu«, ali, kakor pravi Pajk, k temu, na kak način pesnik »prenaša utiske, ki prihajajo od ‚objekta‘«, opaža kritik »brž veliko nežnost, da! reči se sme mehkočnost čuvstvanja ... Trditi se sme, da je več ko dve tretjini njegovih poesij elegičnih ali vsaj jako mehkočutnih. Ne vém, ali bi smel katero izmed vseh veselo ali vsaj ‚krepko‘ zvati.« Gregorčič spada po Pajkovem mnenju k oni vrsti nedoslednih pesnikov, »kteri se zdaj zlemu zoperstavlja, zdaj zopet umikajo, zdaj je zarotjujejo, zdaj zopet pred njim beže, ki bi radi bili hrabri, pa jim ali prirojena mehkoča ali pomanjkanje doslednosti tega ne dopušča ... Naša slovenska poesija je tudi nekoliko ta način našega pevanja zakrivila ... Odkod ta skoro neizjemno elegični ‚ton‘ naše umetne poesije?« vprašuje Pajk in odgovarja: »Iz našega današnjega, recimo m o d e r n o - s l o v a n s k e g a , a da mu dam pravo ime, — v resnici b u d d h a i s t i č n e g a nagledovanja svetá. Da! večje podobnosti ni, nego je med slovanskim in buddhaističnim nazorom življenja: ista mehkočnost, isto koprnjenje, isto hrepenenje po ‚Nirvani‘, isto izogibanje nadlog, ista obupnost! ... ‚Človeka — vstvariti nikár!‘ ... Po nauku Buddhe je največje dobro — osvobodjenje od vsega č u t j e n j a in p r e d s t a v l j a n j a , popolno uničenje vsega m i š l j e n j a ... To se zgodí z vstopom duše v Nirvano t. j. v ‚ugasnenje‘, katero si je Buddha predstavljal kot ugasnenje svetilnice, ktere gorivo je pri kraji ... G r e g o r č i č ni iznajditelj, pač pa razširjatelj teh mehkočnih nazorov, kateri pa — da to odločno poudarjam — niso našega n a r o d n e g a korena, k temu prezdravega [prej je trdil, da večje podobnosti ni, nego med »slovanskim in buddhaističnim nazorom življenja«], ampak iz ‚Weltsehmerzpoesije‘ v nas preneseni ... iz tega načela še dajo tudi vse navzkrižnosti, namreč

z njegovim vrhovnim gore razloženim uzorom prav jasno raztolmačiti.«

Nato prehaja Pajk k oblikovni ali, kakor on pravi, »k esthētičnej preiskavi« Gregorčičevih poezij. Izjavlja, da neče naštevati vsega, »kar k umetnosti pesništva pripada«, pristavlja pa naslednje: »Dobro in zaslužno delo bi bilo, ko bi nam kdo kako ‚poetiko‘ ali ‚nauk o pesništvu‘ sistematično napisal; potem bi se mogli na njo sklicevati. In ravno pretežavno bi ne bilo tako delo.« Glede oblike pri Gregorčiču ugotavlja v splošnem to-le: »Poesije Gregorčičeve nam v umetniškem oziru kažejo v obče gladkost besede, lepoglasnost versov, čut za rythmus, spretnost v rimanji, raznovrstnost v metrih in prizadevanje najti mislim primerno versifikacijo.« Največ formalnih nedostatkov nahaja kritik v nejasnosti in nerazumljivosti, katere napake dolži on celo vrsto Gregorčičevih pesmi: »Sledeče pesni so vsaj meni kot celote nerazumljive: ‚N a š a z v e z d a‘, ker ne vém, kaj bi si pod to ‚zvezdo‘ predstavljal; — ‚M o j o s r č n o k r i š k r o p i t e‘, iz ktere ne previdim, kakó bi mogla pesnikova ‚srčna kri‘ — ‚po planinskih solnčnih tleh‘ razškropljena — ‚kakor seme‘ iz sebe pognati ‚cvetke tisočére‘; — ‚Primula‘, kjer mi vrsta in zveza mislij ni jasna... ‚Moj črni plašč‘, ker ne vém, kakov plašč méni pesnik, in komu bi ta plašč bil ‚v posmeh‘; tudi mi je cela situacija te pesni nejasna...« Samo deloma nejasnih pa je Pajku vse polno Gregorčičevih pesmi. Omenim naj samo to, da Pajk ne razume, kako so v boju »tam kovála jekla«, kako bi poletni dan »zaril se v prst, zavil se v mah«, tudi tega, kako bi romarica na grobu ljubega postala »živ spomenik, trpeč ljubezni kip«, on ne ume. Čudno se kritiku zdi tudi naslednje: »Ako ‚ptičku‘ (mascul.) pravi: ‚In ti si edini še tukaj ostál‘, potem odišli ptički niso njegove ‚sestre‘, ampak njegovi ‚bratje‘.« — Končno Pajk pesnika svari pred ponavljanji besed, češ, da »kazijo tek mislij in utru-

jujejo« takšna ponavljanja, kakor so n. pr.: »Pač mnogo vzéli ste mi, mnogo«... »Pozdravljam te srčno, srčno... Tudi »podvojeno rimo«, o kateri pravi, da jo je šele Gregorčič uvedel k nam, odsvetuje kritik pesniku. (»A oče in ves národ jóče«.) Slabo- glasne imenuje Pajk tudi takozvane »zložene rime«, v katerih on vidi samo zadnjo enakoglasno besedo, o kateri trdi, da »se ista beseda ponavlja, namesto da bi se nova iskala«. (Žarí meglica se — ozira cvetica se«.) — Zaključuje pa Pajk svojo kritiko z besedami: »Ako na konci izrečem sodbo, da tem poesijam — vendar le pesnikovim ‚prvencem‘ — še manjka mnogo tega do klasičnosti, ne jemljem jim s tem zaslužene cene.«⁴⁹

Ta Pajkova kritika, katere avtor se je karakteriziral najprej samega sebe za suhoparnega doktrinarja, devajočega fluktuirajoča liriska občutja na kopito formalne logike, nerazumevajočega niti najponižnejših tropov in figur, je učinkovala na svobodomiselnost slovensko inteligenco naravnost kot razžaljenje veličanstva ali kot nekako kulturno svetoskrunstvo. Slovenskemu katoliškemu razumništvu je morebiti prijal Pajkov očitek, češ, da pesnik ni vseh svojih misli navil strogo na božji votek.⁵⁰ Z literarno-zgodovinskega stališča je pomenila ta Pajkova kritika po istega pisca svoječasni oceni »Mladike« in prvega letnika Stritarjevega »Zvona« v »Slov. narodu« 1869 in 1871 — že tretji in sicer pravi pravcati šolski primer šolsko-

⁴⁹ Kres, 1882, str. 391.

⁵⁰ Potem, ko sta bili izšli Pajkova kritika v »Kresu« in tudi celotna Levčeva v »Ljub. zvonu«, je priobčil »Slovenec« notico »Da se resnica prav spozna«, v kateri je ugotavljal, da se je njemu njegova druga, strožja kritika Gregorčičevih pesmi, s katero da ni imel drugega namena, kakor kritiko zavrniti na pravo pot, jako zamerila. »Sedaj ocenjujeta iste pesmi ‚Kres‘ in ‚Zvon‘. Naj se prečitata obe kritiki v teh dveh listih in potem naj se sodi, so li bile naše tedanje opazke opravičene, ali ne.« (Slovenec z dne 6. jul. 1882, števil. 74.)

doktrinarne in suho-formalistične literarne kritike brez vsakega življenjsko-živega psihičnega odnošaja do pesnika in brez najmanjšega muzičnega zmisla za poezijo. Kakor v onih dveh bi bila tudi v tej oceni lahko plodovito delovala zgolj obsodba svetožalja, vcepljenega slovenski poeziji po Stritarju, da je Pajk tam kakor tukaj razpolagal z bolj živo in bolj tekočo besedo in da se ni v tej oceni tako očitno čutilo konjsko kopito neke antipatije zoper glavnega pesnika »Zorinega« konkurenta, Stritarjevega »Zvona«, v katerem je bil Gregorčič vzrastel in v katerem je bil Levec začel boj zoper Pajka kot šestomeroslovca, in da ni iz te kritike vejala jezica zoper pesnika, ki je bil z uvodno pesmijo pozdravil »Ljubljanski zvon«, ko je ta začel izhajati kot tekmeč »Kresa«, kateremu listu je ob porodu kumoval vprav Pajk. Naravnost pikantno in za Gregorčiča skoraj klavrno pa je, da njemu ni glede ugodnejše kritike nič pomagal njegov polokret h »Kresu« v začetku l. 1882. v času, ko je pesnik zameril Levcu mnogo milejšo, iz Levstikovih in Jurčičevih ust sporočeno mu kritiko.

Gregorčič, ki je imel v tem času otepanje z ozkosrčno katoliško kritiko (Kržičevo), je bil zbog te Pajkove ocene zadet v dno svoje občutljive duše. Ko jo je prečital, je napisal dne 2. jul. 1882 dve precej podobni si pismi, prvo prijatelju Gruntarju, drugo Levcu. Prvo se je glasilo: »Slovenec' je dobil pomagača, klepetača — Pajka! Mož je mnogo napisal zoper mene, da je bolj očitno pokazal svoje plitvovumje in svojo nevednost! Ne, toliko nevednosti bi ne bil pričakoval od nobenega profesorja, celó od — Pajka ne, ki vendar slovi zarad tega odkar mu je Levec dokazal, da on, učitelj v tej stroki, ne zna niti pravil heksametrovih! Mož je pomilovanja vreden! Jaz stavim, da bode vsak količkaj dober ššolec bolje umèl vsaj o b l i k o mojih poezij. On išče napak ravno tam, kjer sem n a j b o l j t r d e n. To lahko dokažem, da tako gladkih verzov in

rim ni delal do zdaj med Slovenci nikdó. In koliko se mož trudi, da bi dokazal slabost — rimovanja! Kakih 38 rim našteje, kjer se po njegovem mnenju le prejšnja beseda ponavlja, in vseh teh 38 ‚potvar‘ so trosložne, najčistejše, čeprav ločene rime. On pravi n. pr.: me g l i c a se, c v e t i c a se, o d b r e n k a l je, z a k l e n k a l je, da je ‚potvara‘, da ni rima, da se ponavlja le prejšnja beseda! Da, ker vidi samo končnice se, se; je, je, a ne vidi sprej rime v besedah me g l i c a, cvetica i. t. d. Kako trd sluh mora imeti mož, da mu pri 38 rimah ni vdarila ta jasna in glasna muzika na uho! Prav modro pa je povedal, da tič, ker je masculini gen. nima sester! Za Boga! kaj tacega pa še ne dozdej v slovenskem slovstvu! On niti ne vé, da so tiči s a m c i in samice, čeprav je oblika tič gramatiško kalno masculin. Zavoljo te iznajdbe menim bo pajek (tudi samo masculin) še slovel v Slovencih! A kaj bi dokazoval njegovo nevednost, saj je napisal celo stran reči, ki jih po lastnih besedah ne umeje in so vendar jasne kot beli dan. Prav lahek posel bi imel ko bi ga hotel osmešiti in vničiti, a ne bom mu odgovarjal. Dobil se bo gotovo kedó, ki mu pové, kar mu gré. Jaz sem nocoj (dobil sem ‚Kres‘ sinoči) zložil Pajku te verze za privatno rabo:

„Nek pajek je mrežo razpel,
 Da kako mušico bi vjel,
 Po zmoti pa zgrabi čebelo,
 Ki ima med in pa — želo.
 Gorjé, če čebela ga vpiči,
 Življence neznatno mu hipoma vniči,
 Da spal bo na vek med mriči.
 Čebela pa vsmili se pajka;
 Da stara ne bode mu plakala majka
 Naj dalje živi,
 Po stari navadi naj mreže si spleta,
 Po zračnih vrvéh glumač (— komedijant) naj leta,
 Vendar pa čebele naj v miru pustí,
 Po šegi naj svoji — mušice lovi!“

To sem le tako zložil, ne za tisek! — A potrla me je ta nevednost Pajkova vendar! Žalostna usoda pisateljem, če imajo mej učenjaki take čitatelje in ki se drznejo celo javno kot sodniki nastopiti!«¹

Istočasno je pisal Gregorčič tudi Levcu pismo, v katerem mu je najprej sporočil omenjeni svoj epigram (z malimi variantami), potem pa naslednje: »To sem na sinočnjo kritiko Pajkovo ponoči zložil, se vé da ne za tisek. Jaz sploh Pajku ne bom odgovarjal. A menim, da se vendar najde na slovenskem svetu kedô, ki osmeši njegovo plitvoglavost in nevednost, katero skuša s figovim perjem Budhaizma in sofizma pokriti, a zastonj, ker povsod se mu vidi golota. Mož niti ne ve, da so tiči samci in samice, saj trdi, da tič nima sester. Ta njegov izrek bo menda dalje živel (vsaj vreden je!) nego vsa njegova druga dela! Dosledno tudi ‚pajek‘ nima sester, dosledno niti žena in slavna P. Pajek bi bila tudi le samec! Na dalje koliko se [je] mož trudil z naštevanjem slabih rim! Koliko trdo uho mora imeti, da pri vseh ločenih trosložnih rimah mu muzika ni niti enkrat zazvenela nanj! Sploh moje poezije napek bere! In sam priznava, koliko reči ne umeje! Pa se dene pisati kritiko! Jaz sem vedno mislil, da moje poezije so še prejasne, in so tudi, temôta je le v Pajkovi glavi! Ta nevednost, to krivo tolmačenje pri omikancih, pri ‚učenjakih‘ me je tako potrla, da ne rečem dvakrat, da ne bi vrgel perésa za zmiraj v kot! Čemu, komu pišem, ako se tako bère! Za ‚Triglav‘ [almanah, ki ga je Levéc v tem času pripravljaj, a ga pozneje ni izdal] ne vem, ali bo kaj, spravili so me ob dobro voljo! Hvala za Tvojo prijazno kritiko! — Še eno! Zdi se mi, da se je P. zakadil name ob gratiam tui in pa zaradi Stritarja! Ker sta ga vidva do dobrega zdelala, zažene se na me, ker sem pri Vaju listih zvest delavec, a pri njegovi ‚Zori‘ nisem hotel biti, čeprav je bil nekđaj P. moj — učitelj v Gorici. A zdi se mi, da sem mu malo hvale dolžan. Vže tedaj

sem obžaloval, da nas je Šolar zapustil, ter da smo tako révišče dobili! Naučil se pri njem nisem nič, in zdaj méni, da se bom sedaj od njega ne vednika učil! Piši, kak utis je naredila Pajkova šušmarija po Ljubljani.«¹

Po Ljubljani je zaradi te Pajkove kritike zašumelo. Navajajoč v »Slov. narodu« vsebino julijske številke »Kresa«, je pristavil urednik Železnikar k tej svoji objavi opazko: »Kritika Gregorčičevih pesnij, katero je zagrešil g. Janko Pajk, bi naj bila izostala, ker tako otročje-naivne ocene še nijsmo čitali.«⁵¹

Na to, da bi bil kdo Pajkovo kritiko pretresel resno, ni mislil nihče. Celo pesnik sam je bil mnenja, da Pajk ne zasluži drugega odgovora, kakor da ga kdo »osmeši«. Janko Keršnik, ki se je dotlej v »Narodu« v šaljivih podlistkih »Strijcu v Ameriko« bavil s prozizvodi precej trivialnega ljudskega pesnika Lipeta Haderlapa, se je v nadaljevanjih istih feljtonov in v istem tonu prvi pobavil s Pajkovo kritiko. Vzel si je za tarčo najprej Pajkovo definicijo poezije in je o nji tako-le kramljal: »... ,Izraževanje utisov, katere občutimo pri svojem zadevanji ob svet! Strijc, od tega trenutka ne dvojim več, da je Lipe — velik poet; kajti jaz sem ga videl jedenkrat — bleda luna je sijala na cesto, ki pelja iz Šiške v Ljubljano, kako je ,zadeval ob svet' in kako je ,izraževal utise', katere je ,občutil pri tem zadevanji'. [Haderlap je rad pil.] Profesor Pajk priporoča, da se mora takemu poetu, kakor je Gregorčič ali, kakor on meni, naš slovenski Buddha —, pregledati in pretipati ,glavo in srce' ter ravno tako preštudirati ,obliko tega zadevanja'. Akoravno jaz tedaj tega pravila nijsem znal, spominam se vendar prav živo, da je bila ,oblika zadevanja' krepka, jako krepka, na nekaterih mestih, kjer je bil ,svet' malo bolj kamenit, celo nekako trda... In tudi ,glave in srca' se spominam. Glejte, v tem oziru je [Lipe] popolnem opravičeval Pajkovo sodbo o slo-

⁵¹ Slov. narod z dne 4. jul. 1882, štev. 150.

venskih pesnikih, — to je bilo v istini popolnem ‚buddhaistično nagledovanje sveta‘, ki se je izraževalo v njegovem počenjanji: ‚neka mehkobnost, neko koperjenje, neko hrepenenje po ‚Nirvani‘, osvobojenje od vsega čutenja in predstavljanja, popolno uničenje vsega mišljenja‘, — o, dragi strijc v daljnjej Ameriki, odkrijte si svojo častitljivo glavo, — Lipe je velik ‚narodno-slovensk‘ poet in Pajk je še večji filozof in kritik!...« Nato se Kersnik tako-le norčuje iz Pajkovega nerazumevanja Gregorčičevih tropov in figur: »Pomislite le: Gregorčič poje: Uzôre pokopali so...‘ in Pajk vpraša: ‚kdo?‘ — potem pa zopet pravi Gregorčič: ‚Na grobu tam plesali so...‘ in Pajk zopet ves iz sebe zaradi te nesramnosti vpraša ter kliče: ‚kdo je kaj takega storil?... Odkritosrčnost je sicer redek dar, a očitvidno je gospod profesor obilo obložen ž njo. Želeti je, da se mu bodo tudi te nejasnosti sčasoma zjasnile.« A poleg te želje izraža feljtonist obenem strah, da se Pajku, kateri docela jasnih prispodob ne razume, najbrž ne bo nikoli zjasnilo. Glede Pajkove misli, kakor da bi imel ptič samo »brate« in nobenih »sester«, pravi Kersnik, da se boji, »da mož tudi ne umeje pesni ‚Izgubljeni cvet‘, o katerej je ‚Slovenčev‘ kritik trdil, da se preveč umeje.« »Vi jo poznate, strijc, to pesenco,« nadaljuje Kersnik, »tragedija v petih verzih je, — in, da jo more peti pesnik tako, ne treba mu ‚buddhaističnega nagledovanja sveta‘; — treba mu je pesniškega ingenija in srca...« In da bi bila ta pesem docela jasna tudi Pajku in obenem dovolj moralna za »Slovenčevega« kritika, jo Kersnik na tak način prenareja, da jo namesto z verzi »Tam doli po polju pa stopa nekdo...« zaključuje z naslednjo kitico:

»Sosedov kozliček
Prišel je na vrt;
Zakaj pa tam v kotu
Bil plot je podrt?«

»In morála te pesni?« vprašuje šaljivec ter odgovarja: »Popravljajte plotove, zapirajte vrata, nemarni ne bodite, kmetovalci!« Končno Kersnik še ugotavlja, da je Pajk vse svoje modrovanje o buddhizmu ad verbum prepisal iz Mayerjevega »konverzacijskega slovarja«⁵² in da bodimo veseli, ako nam Pajk pri oceni kakega bodočega našega pesnika ne bo dokazoval, »da je naš učitelj — Konfucius!«⁵³

Drugi feljtonist, ki je del Pajka v »Narodu« na istotako šaljivo rešeto, je bil Kos-Spectabilis, kateri je povodom te Pajkove kritike pisal dne 7. jul. 1882 Levcu: »Ko bi se postavil jaz napram kralju Davidu na tisto stališče, na katero se je postavil Janko Pajk v Kresu napram našemu pesniku S. Gregorčiču, bi Ti gledal in čudil bi se, kako bi ga zdelal Davida kralja in kako bi mu pogledal v glavo in srce po vseh pravilih nemškega doktrinarstva in potem bi zaključek storil, da je kralj

⁵² V Mayerjevem »konverzacijskem slovarju« je v resnici stala naslednja, Pajkovi zelo podobna definicija buddhistične »nirvane«: »Das Nirwana, ein Verlöschwerden, ein vollkommenes Ausgewehtwerden wie das Licht einer Lampe, welches keine Spur zurücklässt, tritt ein.« (Prim. tudi moja opombo v Kersnikovih »Zbranih spisih«, V., str. 390.)

⁵³ Slov. narod z dne 6. jul. 1882, štev. 152. — Prof. Erjavec, ki je bil dne 3. jul. 1882 pisal Levcu: »Pajkova kritika kaže plitkumnega filistra, ki je pa zraven še malo perfiden in zloben. celo tisžarske pomote šteje pesniku u grch« — je potem, ko je bil prečital citirani Kersnikov podlistek, sporočil dne 7. jul. 1882 Levcu: »Bolhober v današnjem Narodu je moj odgovor na Vaše pismo od 5. t. m. uže prehitel. Prav! Jaz sem vsikdar tega mnenja, da se oholi ničevdedec udari po gobci, a ne v ‚Zvonu‘. To bi bilo preveč časti zanj, obdelati ga je treba z ironijo in sè sarkazmom, a bičati in vedno povdarjati je treba njega neizmerno nevednost. To kar je denes Bolhober povedal, je še vse premalo, in zato tudi mislim, da stvar še ni končana. Jaz se čudim Sketu, da je kaj takega brez opazke vzprijel v svoj list. To ga dela sokrivcem slaboumnega Pajka, a Zvon mora biti tacih kozolcev Kresovih samo vesel.« — Levec je nato sporočil na dopisnici z dne 9. jul. 1882 Kersniku: »Erjavec mi piše, da moramo Pajka resno v Slov. Narodu, a ne v Zvonu zdelati!«

David sicer nekoliko lepih verzov napisal, ampak bi bil še lepše pisal, ko bi ga bil o pravem času podučil — Janko Pajek. Ako bi kdo rekel, da jaz Davida kralja in njegovih psalmov niti ne razumem, bi odgovoril, da Janko Pajek še menj razume S. Gregorčiča, pa je vender le brusil svoje škarje nad plaščem njegovim ter je izrekel svojo širokoustno sodbo, misleči, da ima Pavline klobase pred seboj. Res škoda, da nij živel Janko Pajek uže v starem testamentu; koliko bi bil mogel naliti nemškega duha v pismouke judovske glave, se ne dá niti aproksimativno presoditi, samo to stoji, da vsa poezija starega in novega testamenta bi tekla po drugej strugi nego teče zdaj, ko nij bilo Janka Pajka, ki bi bil podučil pesnike ter jim povedal, kako morajo peti in ki bi jim bil kopal strugo, po katerej bi se cedila poezija kakor med in maslo po obljubljenej deželi. — Ne morem Ti povedati, kako sem se jezil nad tako kritiko; spočetka sem dejal, da kritizira dr. Jože Pajek, pa sem mislil, da far je far, ako je kranjski ali štajerski, iz Slov. Naroda še le sem zvedel, da Janko kritizira, ki bi bolje storil, da kritizira svojo babo.« ...¹ Kos-Spectabilis je nato napisal IX. feljton svojih »Domačih pogovorov«, ki jih je takrat priobčeval v »Narodu«. Za uvod tega podlistka je porabil skoraj dobesedno vse to, kar je v navedenem pismu pisal Levcu,⁵⁴ samo glede Pavlininih klobas se je do ločneje izrazil tako-le: Pajk je izrekel svojo oblastno sodbo o poezijah Gregorčiča, misleč, »da ima pred seboj klobase, tiste, ki jih je obesila gospa Pavlina v svojej Mačehi dr. Bodanskemu pred nos ravno v tistem času, ko je gospod Janko iskal definicijo poezije«.

⁵⁴ Dne 10. jul. 1882 je Kos poslal Levcu dopisnico z naslednjo vsebino: »Če imaš še kateri eksemplar ‚Pravde o slovenskem šestomeru‘, Te prosim, da mi ga pošlješ, ker nijsem še čital tiste pravde, pa bi jo rad. — V petek sem Ti pisal nekaj o Pajkovej kritiki, potem pa sem kar feljton napravil iz tistega pisma, in poslal sem ga uredništvu Sl. N., ker se mi zdi, da moramo braniti S. Gregorčiča na vse pretege in da je Pajku še premalo povedal Bolhober.«

V nadaljevanju svojega feljtona se je Kos-Spectabilis humoristično-zbadljivo zapičil že naravnost v »Kres« in še posebej v beletristiko Pavline Pajkove, pišoč: »Ko sem poskušal jesti Janko Pajkove kritične klobase v ‚Kresu‘, sem precej znal, da bomo imeli kaj prekuhavati za nekaj časa, in res je g. Bolhofer pristavil tiste klobase k ognju in pri ognju so se mu tako razkuhale, da je ostala sama godlja v loncu. Kaj bo zdaj Pavlina rekla, ko bo videla, da so se razkuhale in razpokale klobase, ne vem povedati, ampak obžalujem pač, da nij Janko rajši v dimnik obesil svojih klobas, mesto da jih je šel razobešat po ‚Kresu‘ in je storil, da jih zdaj prekuhavamo mi v svojih neopranih loncih...«

V julijski številki »Ljub. zvona« je zaključil svojo oceno Gregorčičevih pesmi Levec, izvajajoč, da neče še pisati definitivne razprave o tem, »kakšnega literarnega pomena je Gregorčičevo ime v književnosti slovenski ter preiskovati, v kakšnem razmerji stoji s predniki svojimi«, marveč samo ob kratkem si hoče »ogledati pesnikovo ‚glavo in srce‘«. V Gregorčičevih pesmih opaža Levec sicer veliko raznovrstnost v mislih in motivih; »a skrivaj med vrstami leže kakor rudeča nit nekakov duševen razpor... Nečem trditi,« pravi kritik, »kar sem že večkrat slišal, da je ta duševni razpor Gregorčiča za pesnika naredil, a vplival je gotovo nanj, sodim pa, da ne bode vedno. In kadar se tega vpliva iznebi, storil bode velikansk korak v oblast večnolepega pesništva... Boj še ni končan, a konec ga bode, konec ga mora biti! Ko čitamo otožno donečo pesem, vsiljuje se nam nehoté misel in navdaja nas strah, da bode narurna, zdrava in krepka sila v pesniku podlegla, da bode pesnik zašel v nepogumno, a vendar tako zapeljivo gibanje in guganje mehkega subjektivnega svetobola;⁵⁵ preobrnemo list in divna moč pesnikova vzraste zopet tako gigantično,

⁵⁵ Te tehtne besede, s katerimi namiguje Levec na Stritarjev vpliv pri Gregorčiču, sem podčrtal jaz.

da se jej mora klanjati vsak ter priznavati, kako visoko nad nami stoji ta pesniški genij.« — Kakor vidimo, se je Levec v tej svoji oceni silno prizanesljivo doteknil Gregorčičevega mehkobnega koketiranja s svetožaljem, tem rekvizitom konvencionalne romantike, ki pa je bil pri Gregorčiču mnogo bolj doživljen nego pri njega učitelju Stritarju. Doteknil pa se je Levec — seveda zopet silno prizanesljivo — tudi Gregorčičevega nagnjenja k zvonkljanju z besedama »gibanje in guganje«. V ostalem pa je Levec v tej kritiki pripisoval Gregorčičevim pesnim visoko ceno. Zlasti je hvalil »Soči« zaradi vanjo položenega »svetega ognja domovinske ljubezni«, »Človeka nikar!« zaradi »najglobokejših filozofskih nazorov«, o pesmi »Oljki« pa je bil mnjenja, da »je tako veličastna, da se vsaj z daleka mora primerjati s Schillerjevo pesnijo o zvonu.«⁵⁰

Gregorčič, ki je bil začel v isti julijski številki »Zvona« pod naslovom »V obrambo« priobčevati svoj verzificiran zagovor proti »Slovenčevim« moralistično in versko ozkosrčnim kritikom, je poslal Levcu, ko je prečital konec njegove kritike, naslednje nedatirano pismo: »Tu imaš konec ‚obrambe‘. Kedor bēre napadene pesmi in mojo razlago, ne more se več motiti, kaj nameravam: povedano je jasno, zlasti v XIII in XIV odstavku. V tem duhu naj se beró vse pesni in izginilo bo večinoma vsako protislovje. — Tudi oni razpor, katerega Ti omenjaš, je le dozdeven; če je kak razpor, iskati ga je treba ne v mojem mišljenji, nego med mojim v z o r o m in med realnostjo, ki vzoru ne odgovarja. Tam je! Veseli me, da so to tudi drugi pametni možje zapazili. Sicer pa ne misli, da me je tista opazka kaj neprijetno dirnola. Jaz Ti to v misel jemljem samo za to, da me boš ložeje umel... Ko izide brošurica ‚Gregorčičevim kritikom‘, blagovoli mi poslati nemudoma 5 eksemplarov.«¹

⁵⁰ Ljub. Zvon, 1882, str. 442.

O tem, da se pripravlja posebna brošura zoper negativne Gregorčičeve kritike, je prinesel »Slov. narod« v tem času naslednje naznanilo: »(Gregorčičevim kritikom.) Pod tem naslovom tiska se mala brošurica, katera pride v ‚Narodnej Tiskarni‘ prihodnji teden na svetlo.«⁵⁷ V času, ko je občinstvo čakalo na to brošuro, se je Kersnik v svojih podlistkih »Strijcu v Ameriko« nadalje šalil s Pajkom, češ, da hoče Pajk »zvonec nositi v slovenskem kritikovanji... silno je Gregorčiču bíl na pete, ker nij mogel pozvedeti, ali je ‚pravico v grob devala‘ Doberletova ‚Enterprise de pompes funebres‘ ali svetonikolajska ‚Pietas‘. In kako silno ga je mučil pesnikov ‚črni plašč‘, ker nij mogel dognati, ali je iz brnskega ali angleškega sukna ter ali je podložen z rudečo svilo ali samo s sivo volno.«⁵⁸ Nato servira Kersnik Pajku nekako kot svojo omenjeno Gregorčičevo, Levcu dne 2. jul. 1882 privatno poslano basen o pajku in čebeli ter zaključuje svoje satirično kramljanje: »V tem, gospod strijček, ko bode gospod profesor v tej basni s svojim kritičnim vatlom iskal ‚najvišjega ideala‘, tipal jej glavo in obisti, študiral nje dikcijo, ugibal zakon njenega rimovanja ter naposled prišel do spoznanja, da je nje pesnik ves poln buddhaističnega nagledovanja in nirvanskega naziranja svetá; v tem, gospod strijček, podajem Vam

⁵⁷ Slov. narod z dne 14. jul. 1882, števil. 159.

⁵⁸ Gregorčičeva pesem »Moj črni plašč«, o kateri je pisal Pajk, da mu je nerazumljiva, je bila pravzaprav nejasna tudi Levcu, kateri je prosil Erjavca, naj mu jo razloži. Erjavec je Levcu odgovoril dne 9. jul. 1882: »Pesem ‚Črni plašč‘ niste — rekel bi — prav umeli. Tu duhovnik nema nič opraviti, pesnik nosí črni plašč, ker žaluje po idealih, katere svet zasmehuje.« — Na takšen način te pesmi ni razumel skoraj nihče; malone vsi so mislili na duhovniški plašč. V prvi polovici avg. 1882 piše Gregorčič Gruntarju: »Ta črni plašč nek prav visoko učen duhovnik tolmači ravno dijametralno nasprotno, nego se mora tolmačiti!« (Dom in svet, 1916, str. 150.) Dr. Pregelj meni, da je bil ta »prav visoko učen duhovnik« — dr. Mahnič. (Čas, 1921, str. 183.)

roko čez hribe in doline...«⁹⁹ — Naslednji dan je »Slov. narod« naznanil, da je izšla napovedana brošura zoper Gregorčičeve kritike, ki so pesnika v »Slovincu« in »Kresu« negativno ocenjevali: »Neslani in zlobni napadi na g. Gregorčiča, ljubljenca vseh slovenskih razumnikov, vzbudili so splošno nevoljo,« se je čitalo v tej beležki. »Da se tej nevolji da potrebni javni izraz, spisali so nekateri častilci pesnika omenjeno brošuro, katera temeljito in satirično zavrača ‚Slovenčeve kritike‘, zlasti pa g. Janka Pajka. Ta protikritika je dobro osoljena in opoprana, in g. Pajk osobito si bode dobro zapamtil, da kdor ima masten trebuh, naj nikar na solnce ne hodi.«¹⁰⁰

Brošura »Gregorčičevim kritikom odgovor in pouk« je izšla v ljubljanski »Narodni tiskarni« zadnje dni julija 1882. Kot njen založnik je bil na naslovni strani imenovan — in v tem je tičala posebna ironija! — neki Janko Pajk, ki je bil ob tem času stavec v imenovani tiskarni. V prvem sestavku brošure se je s »Slovenčevimi« kritiki bavil »duhovnik« (Anton Aškerc), drugi članek je bil prispeval na iste adresate »bodeči trn« (poštni ekspeditor A. Žnideršič), v tretjem in glavnem članku se je pod šiframa A. K. bavil z »oceno Pajkove kritike« Levec. Najtehtnejša je bila beseda Levca, kateri je v uvodu svojega sestavka ugotavljal, da Pajkova kritika »ni nikakoršna leposlovna in znanstvena kritika, ampak neko neslano brbljanje z nerazumljeno nemško filozofijo napitanega doktrinarja in v svojo domišljevano modrost in učenost zaljubljenega šolskega filistra«. Že samo ime Pajk, pravi Levec, »je v slovenskem slovstvu program, — program vse estetične neslanosti«. Pajkov način kritiziranja označuje Levec z naslednjimi, v bistvu resničnimi, v izrazu drastičnimi besedami: »Pajk je namreč jeden tistih pedantovskih kritikastrov, ki si najprej iz

⁹⁹ Slov. narod z dne 31. jul. 1882, števil. 173.

¹⁰⁰ Slov. narod z dne 1. avg. 1882, števil. 174.

kake staroveške šolske knjige ustvari svoje ‚nagledovanje‘ o pesništvu. Kadar pa hoče svojo visoko in globoko učenost še posebej prodajati, tedaj nekoliko pokuka v kakšen konverzacijski slovar, iz katerega si nabere nekoliko fraz.« Nasproti Pajkovi kritičarski metodi stavi Levec naslednjo svojo smernico literarne kritike: »A pravi kritik se mora v pesnika uživeti! Vsakega pesnika mora meriti s posebnim merilom, ker ima vsak svoje posebnosti, ki gabaš od drugih pesnikov razločujejo ter mu v književnosti dajó posebno — svoje mesto!« Ta Levčeva deviza kritičarske individualizacije je pomenila brezdvomno plodovitejše načelo, nego Pajkov način kritikovanja, ki bi se lahko imenoval dogmatičen. — V nadaljnjih svojih izvajanjih se Levec spominja, kako je Pajk po prestanku prvega letnika Stritarjevega »Zvona« »postavljaj slovenske pesnike kot ‚Preširnoviče‘ po raznih policah svojega pisateljskega laboratorija«; sedaj pa si je zanje kot svoj kritični vatel prikrojil »drugo mersko jednoto — B u d d h o.« Prehajajoč k podrobnostim, brani Levec proti Pajku »Našo zvezdo« (v ideji res precej nedoločno) na ta način, da debelo podčrtuje to, da je predmet te pesmi po pesnikovih besedah »zvezda srečnih dni«. Spričo Pajkove trditve, da se ne dá »prevideti«, kako bi se mogla srčna kri škropiti po planinskih solnčnih tleh, se oponent šali, češ, da je ljubljanski fabrikant Samassa že iznašel v ta namen posebno škropilnico. Pri pesmi »Moj črni plašč« reproducira Levec Erjavčevo, privatno mu sporočeno razlago ter vzklika: »Kdor te pesmi ne umeje« — Levec sam je dolgo ni mogel umeti⁶¹ — ta o Gregorčiči niti žugniti ne sme!« Glede Pajkovega zmajevanja z ra-

⁶¹ Še dne 7. jul. 1882 je Erjavec pisal Levcu: »Glede črnega plašča ostanem pri svojem mnenju, katero pa zdaj ne utegnem zagovarjati. Premislite še enkrat stvar prav dobro. Kaj pa pravi Krsnik?«

meni ob Gregorčičevem verzu »Pravico v grob so devali« pristavlja Levec, »da naš veleučeni profesorski kritik nima niti najelementarnejših pojmov o pesniških figurah«. »Ako Pajk ne ve, kaj se pravi ‚pravico v grob devati‘, naj gre v svojem spominu deset let nazaj ter naj si pred oči pokliče tisti prizor, ko je Stremeier nekega profesorja Janka Pajka brez najmanjšega razsloga z mariborske gimnazije na sredo ceste posadil ter potem v Novomesto zapodil.« Z ozirom na to, da je Pajk pri Gregorčičevem verzu »Na grobu tam plesali so...« vzkliknil: »Kdo je kaj takega storil!« za šalo in na videz Levec pesniku zameri, da ni izdal, »da so to storili exempli causa: Luka Mesar iz Hude Južine, hiš. št. 5, Janez Kokošar iz Kobilje Glave hiš. št. 10 in Anton Čičigoj iz Branice hiš. št. 15«. Potem ugotavlja Levec, da Pajk, ki trdi, da bi ne bilo težko napisati slovensko poetiko, niti malo ne ve, kaj je takozvani »Binnenreim«, da mu ni znano, kako ljubi narodna pesem ponavljanje besed, da se mu nič ne sanja o »zložjenih rimah« itd. Proti koncu svojega sestavka se Levec v zmislu Gregorčičevega pisma šali s Pajkom, trdečim, da »ptič« ne more imeti »sester«: »Dosledno tudi p a j e k n i m a s e s t e r, dosledno niti ž e n e n e, in slavna Pavlina Pajkova naj bi tedaj bila tudi l e s a m e c gen. masc.?!« Za zaključni ocvirek servira Levec Pajku, kateri je bil Gregorčiču tudi očital, da ni zložil nobenega epigrama, tudi epigram, ki mu ga je bil najbrž privatno poslal sam pesnik.⁶² Levec zasukuje stvar tako, kakor da bi on pesniku kot vzorec te pesniške oblike nasvetoval naslednji epigram:

»Oh, koliko pač napora in truda
Za čuden dokaz, da moj prôrok je — Buda!

⁶² Da je ta epigram zložil sam Gregorčič, so nekateri čitatelji brošure takoj domnevali. Kos-Spectabilis je dne 27. avg. 1882 pisal Levcu: »Johanna Budala si dobro zdelal v tistej brošuri in posebno si jo zadel s epigramom, tako, da je Valjavec rekel, da je tisti epigram naredil Gregorčič sam.«

Glej, tvoje brbljanje je res dokazalo:

Ne, da sem jaz Buda, da ti si — budalo!⁶³

Ta brošura je bila Gregorčičevim prijateljem v veliko veselje in zadoščenje. Kersnik se je v par podlistkih v »Narodu« bavil ž njo. Erjavec pa je, dobivši jo na svojem popotovanju v Rablju v roke, pisal Levcu dne 5. avg. 1882 naslednjo dopisnico: »Přišedši sinoč v Rabelj našel sem brošuro ‚Gr. kr.‘, katero je bolški poštar za menó poslal, ker je vedel, da se tukaj ustavim. Prav ustregel mi je. Kakor sem bil truden, sem si jo vender privoščil za povečerek. Na dušek sem jo prebral. Jako mi je ugajala. Prav hvaležen sem z a l o ž n i k u J. Pajku za njo. Posebno všeč mi je prvi in tretji spis« [Aškerčev in Levčev].

Docela neznan slovenski literarni zgodovini je bilo doslej, da je bil do izida razbrane Pajkove kritike »Kresov« sotrudnik tudi — Anton Aškerc. V prvi polovici I. 1882. je bil poslal Aškerc Sketu tri pesmi, ki so tudi v listu izšle pod šiframa N. C. Bile so to: »Venec na gomilo dr. Bleiweisa«, spleten iz distihov, protimilitaristična »Vojakova pesen« in pomladanska lirika »Večna pomlad«. Zadnje imenovanih pesmi je poslal Aškerc, takrat kaplan v Podsredi, uredniku »Kresa« dne 4. apr. 1882 s pismom, ki se je zaključevalo z naslednjimi besedami: »Obetaje, da Vam utegnem tedaj pa tedaj poslati še paliva za ‚Kres‘, kolikor mi pripuščajo moči in čas — ostanem z odličnim spoštovanjem Vaš N. C. recte: A. Aškerc.« Dne 17. avg. 1882 — torej že po izidu brošure »Gregorčičevim kritikom«, v kateri je Aškerc sodeloval s prvim, proti »slovenčevcem« naperjenim sestavkom — pa je poslal Aškerc drju. Sketu naslednje zanimivo pismo, katero kaže, kako se je mladi pesnik zavzel za svojega starejšega pesniškega tovariša: »V zadnjem svojem pismu bil sem Vam, g. profesor, nekako obljubil, da hočem tedaj pa tedaj še poslati paliva za ‚Kres‘. Zdaj

⁶³ Gregorčičevim kritikom odgovor in pouk. V Lj. 1882, str. 26.

vidim, da ni dobro obetati, če se ne vé: kdaj obljubo izpolniti? Prigánjali ste me v tem času že dvakrat — in ‚N. C.‘ še zmerom dremlje tu doli ob hrvaški mejil Osebno spoštovanje do Vas me nagiblje, da se opravičim. Pred vsem Vam je znano, kako malo časa nam v našem stanu preostaja za Pegaza. Drugič pa se saj jaz nigdar ne silim, ker se ne morem; — kadar pride kaj samo od sebe, tedaj vzamem olovko v roko. In nekaj je še tudi, kar Vam čisto odkrito srčno izpovem. ‚Ali morda niste z nami zadovoljni?‘ — pišete g. profesor. Z Vami, g. profesor, je moja malenkost popolnoma zadovoljna, ali ‚brnski kritikar‘ — tá, tá! Zares, kar piše Pajk o Greg. poezijah, to me je prav močno poparilo — ali pa tudi ohladilo! Ne bom trdil, da ni nič resnice v tisti ‚kritiki‘ — ali pomislite, g. profesor, koliko neumnostij! Če Pajk toliko Greg. pesnij ne umeje in to še sam pové, dasi je vse tako jasno pri Greg.; če on najlepše rime graja in pravi, da postavim: je — je, se — se itd. so samé rime, ne pa vsi zlogi skup od akcenta začenshi, torej e. g.: gomila je, zalila je, košátise, zláti se etc. etc. etc. — — — ali je mogoče, da profesor P. tega ne vé?? Ne, to je neverjetno! V resnici sem omiloval ‚Kres‘, da ga je Pajk tako onečastil s svojo nevednostjo in najivnostjo! Mislil sem, da pač g. urednik niste bili prebrali poslance P. takózváne kritike — res, škoda za Kres! — Moja malenkost sicer nema nobenega merodajnega vpliva pri slavnem uredništvu, vendar bi si usojal Vam, gospod urednik, svetovati, da kako popravite pred svetom ta Pajkov lapsus! — Brez zamére! — ‚Suše‘ še dozdam niste imeli, g. ur., v poeziji — saj je donášal Kr. dozdam po tri, štiri pesni in še Cimpermanove izvrstne ‚ivéri‘. Za en zvezek bi celó že ena sama pesen zadostovala — po mojih mislih. — Kar moje slabosti zadeva, — saj leto še ni pri kraji — utegnem Vam še do konca poslati kaj, če

me ne morete pogrešati. — Ali Pajk, Pajk, tá mi ne gré iz gláve! — Konečno Vas prosim, gospod urednik, da mi ne zamérite, če sem Vam odkrito povedal, v čem obstoji moja nezadovoljnost s K r e s o m.«⁹⁴ — V tem pismu je Aškerc drju. Sketu sicer obetal še nadaljnje sodelovanje pri »Kresu«, pozneje pa se je premislil in se ni več pojavil v celovškem leposlovniku — po vsej verjetnosti pač največ zaradi tega, ker dr. Sket ni »pred svetom popravil Pajkovega lapsusa«...

Izmed tedanjih pisateljev, katerih korespondenca mi je dostopna, je bil s Pajkovo kritiko Gregorčičevih »Poezij« zadovoljen edini Anton Koder. Mož, ki je v tem času še sam zlagal pesmi, slabo posnete po Prešernu in Gregorčiču, je sporočil že dne 22. jun. 1882 Sketu o Gregorčičevi zbirki naslednjo svojo sodbo: »O X-ovih pesnih se popolnoma strinjam z Vašimi mislimi. Čital sem in zopet čital, a razun nekaterih vže natisnjenih, nisem mnogo zrnja našel. Jaz ne morem umeti, kako se pri nas enostranski reklama dela. Sploh pa se čudim, zakaj je postavil X svojo duhovsko glavó na poezije, — ki niso ali vendar premalo ostro moralne za njegov stan. Tudi oblika ni vedno samo zlato, vsaj poetika bi je ne potrdila vselej, če ravno vže zdaj vse za njim leze, kar poje ali pesniške otrobe veže.« In ko so zaradi Pajkove kritike začeli feljtonisti »Slov. naroda« smešiti brnskega profesorja, je pisal dne 16. jul. 1882 Koder zopet Sketu: »Ljubljančanov ne umem zaradi v resnici velike hudobnosti, s katero so se dvignili proti g. Pajku. Tega on ne zasluži. Njegova kritika je stvarna, mirna in, izvzemši malenkosti, kakor sem sodil jaz, duhovito pisana. Čestital sem mu zaradi tega. G[regorči]č je pa tudi malenkosten človek, rad verjamem. Radoveden sem, v kako razmerje stopi on zdaj h ‚Kresu‘. Prosim, poročajte kaj.« O Gregorčiču kot osebi je pisal Koder

⁹⁴ Iz Sketove delne korespondence, nahajajoče se v rokah viš. nadzornika Westra.

po svojem počitniškem obisku Slovenije dne 10. okt. 1882 Sketu še naslednje: »Meni je X-a nek župnik iz Goriškega, s katerim sem se vozil iz Pulja v Trst, kot človeka rahločutneža z jako temnimi barvami naslikal. Taki so, vidiš, nebeški pesniki, po eni strani angelji, po drugej — temni.«⁶¹

Pod vtiskom vehementnih protikritik »zvonovcev« je Pajk izgubil trezno preudarnost in delal eno nepremišljenost za drugo. Ker je nekdo o tem slovenskem literarnem sporu nekaj malega poročal graški »Tagespost«, je poslal »Johann Pajk, k. k. Professor«, s Pragerskega, kjer je bival na počitnicah, omenjenemu nemškemu listu »poslano«, v katerem so se čitale med drugimi tudi naslednje besede: »Ich habe im Klagenfurter belletristisch-literarischen Blatte ‚Kres‘ über die slovenischen ‚Poesien‘ eines gewissen Gregorčič, Vicars irgendwo bei Görz eine ausführlichere Kritik veröffentlicht. Vorbemerkt sei, dass genannter Herr Gregorčič von einem Theile der Laibacher nationalen Presse bis in den dritten Himmel erhoben und niemand Geringerem als den deutschen Dichterheroen Schiller und Goethe gleichgestellt wird.«⁶² — Vrhutega je poizkusil Pajk tožiti ljubljansko »Narodno tiskarno«, češ, da je zlorabila njegovo ime pri navedbi založnika brošure. O vsem tem je sporočil Levec Kersniku koncem avgusta 1882 to-le: »Gregorčič se je te dni vračal s Štajerskega in je pravil, da so v Mariboru vsi razburjeni zaradi Pajkovega pisma [‚Tagespost‘] ter ga kar naravnost imenujejo nemškutarja. Ne vem, ali že veš ali ne, da je Pajk pri drž. pravdništvu v Ljubljani po bernski sodnji vložil tožbo ter zahteval, da naj se zlorába njegovega imena na brošuri ‚Gregorčičevim kritikom‘ kaznuje. Drž. pravdništvu je prosilo državno (vladno) policijo, da naj pozvé, kako je s to stvarjo, in komisar Parma je poklical Armiča

⁶¹ Tagespost z dne 20. avg. 1882, Nr. 223. — Prim. tudi Kersnikove »Zbrane spise«, V., str. 393.

k sebi. Ta mu je povedal, da je založnik res neki Janko Pajk, stavec v Narodni tiskarni. Potem je bil še Janko Pajk poklican k vladi in tam je dal na zapisnik: „Čudim se toliko bolj, da g. profesor Pajk ne ve, da sem jaz Janko Pajk na svetu, ker sem vendar l. 1876. več mesecev v njegovi tiskarni v Mariboru za stavca služil! Nato je Parma zapisnik sklenil ter rekel: ‚Wie kann ein Professor so dumm sein!‘ To se bodo v Brnu smejali! Porabi tol!“ — Kersnik je to izdatno izrabil v svojih feljtonih v »Narodu«, za njim pa tudi drugi podlistkarji istega dnevnika, Kos-Spectabilis in Holz-Kretanov, kateri pa so začeli svoje strelice prožiti preko Pajka še na njegovo ženo kot sotrudnico ‚Kresa‘, na drja. Kreka in končno na list sam.⁶⁶

Dr. Sket je nekaj časa izkušal posnemati urednika Levca, ki o teh literarnih praskah v »Zvonu« ni ničesar omenjal. V tem oziru se je dr. Sket dolgo ravnal po nasvetu svojega glavnega pripovednika Kodra, kateri mu je svetoval v pismu z dne 16. jul. 1882 naslednje: »Tudi Vam odkritosrčno svetujem, dragi prijatelj, ne spuščajte se v nikakeršno polemiko z Ljubljčanami oziroma P[ajko]ve kritike; kajti osmešiti tega ali onega je lahko, povrniti mu dobro ime, težko. Naj boljše je,

⁶⁶ O »Narodovem« feljtonistu Holzu je pisal Anton Koder dne 8. febr. 1883 drju. Sketu: »Da je Holz semtertje pol ‚blazen‘, je znano. Razumeti ne morem le, da Železnikar sprejema tako ‚Hansvurštarijo‘, ki obenem moje politične članke prav rad tiska in mi je odbor ‚Narodne tiskarne‘ poslal jako hvalisavno pismo za moje sodelovanje in me prosil daljne podpore ‚iz tako izvrstnega peresa‘ govori ad verbum. Podpisal je to pismo dr. Zarnik kot predsednik. To je prava psihologična mešanica, je-li? Istej duševnej revij Holcu pišem še nocoj. Take odkritosrčnosti o sebi upam še ni čul nikedar. On ima zahvaliti svojo sedanjo eksistenco skoraj popolnoma meni — in več ko sto pisem imam od njega polnih kadila — zdaj pa se mu nenadoma mešati jame. Mene taka kritika ne plaši... Poroči g. D. Trstenjaku, da je Holc naš največji nasprotnik in da skoraj gotovo on po sveti agitira proti ‚Kresu‘. Ta reva se ima g. Trstenjaku mnogo zahvaliti. To je plačilo sveta.«

da ignorira zasmehovalce ‚Kres‘. Vsak mirno misleč človek mora pritrditi, da je breztaktno, po javnih listih obirati može, ki se trudijo za narodno stvar. ‚Kritika naj ostane vedno stvarna‘, to je moja sodba... Torej za zdaj še en pot Vas prosim: Le polemike ne z Ljubljancani. Oni imajo strupeno orožje ‚dnevnik‘, v kateri napiše vsak postopač lahko pamfletov, kolikor mu je drago.«⁶⁶ A naposled so vsa mnogoštevilna zbadanja v »Narodu« drja. Sketa vendar toliko spravila iz ravnotežja, da je v septembrski številki »Kresa« v »listnici uredništva« naznanil brošuro »Gregorčičevim kritikom« z naslednjimi ne ravno delikatnimi izrazi, vračajočimi milo za drago: »Naj-novejši plod tiste zloglasne pisarje svojati ljubljanske, ktera rabi cepec in pest, ker drugih dokazil ne zmore. S takimi stekliši pametna beseda ni mogoča in oskrunil bi pisateljsko svojo čast, kdor bi se toliko spozabil, da bi se s tako neotesano druhaljo hotel puliti. Dobro jim bilo pisarjem tega pamfleta v družbi Spectabilisa (lucus a non lucendo), Bolhoberja (nomen omen) in drugih Hanswurstov naše literature.«⁶⁷ — Kersnik je to Sketovo rekontro pariral v svojem V. pismu »Strijcu v Ameriko«, češ, da je »nekov doktor Jaka Sket, profesor ‚irgendwo in Klagenfurt‘ sprožil nanj celo skalo in za njo se je še sam zavalil — tja, kamor se je zavalila njegova robata, groba skala, namreč v vodo... Po dvajsetmesečnem molčanji in premišljevanji dúznil je od sebe svoj ‚chef-d‘oeuvre‘, neko poslanico brez adrese, katera v polusedmih vrstah obseza samo dva najstpsovk.«⁶⁸ Kersniku je hotel sekundirati v napadu na Sketa Kos-Spectabilis in je napisal svoj XIII. feljton »Domačih pogovorov« za »Narod«, a urednik Železnikar tega podlistka ni hotel objaviti, kakor tudi Kersnikovega, naperjenega zoper neznanega »Kresovega« pesnika Turkuša ne, ker je bila na

⁶⁶ Kres, 1882, str. 496.

⁶⁸ Slov. narod z dne 7. sept. 1882, štev. 205.

vsem slovenskem Štajerskem zavlada velika nevolja zoper »Slov. narod« zaradi tega literarnega preklanja.⁶⁹

Kljub temu, da Levec pod svojim pravim imenom ni nikjer nastopal v tem boju zoper Pajka in njegovo ženo, so začeli tipični slovenski spletkarji kmalu šepetati, da Levec vodi to kampanjo zategadelj, ker je bojda v 70-ih letih v Gorici propadel pri Pavlini Doljakovi kot odklonjen snubec. Seveda je bila to samo pristna slovenska čenča, ker je bil Levec, takrat ko je bil suplent v Gorici, že zaročen s svojo prihodnjo ženo Jerico. Po Zagrebu je to govorico raznašal klepetavi Miroslav Malovrh, kakor se razvidi iz pisma, ki ga je Levcu dne 8. sept. 1882 pisal Kos-Spectabilis, doteknivši se te govornice z besedami: »Ti si bil zaljubljen svoje dni v Pavlino, je povedal g. Malovrh, in v tistem času si se podpisoval ‚Paulus‘.« Ta verzija je prišla na uho tudi drju. Sketu, kateri jo je sporočil Davorinu Trstenjaku dne 23. sept. 1882, češ: »Med Levcem in Pajkom je osebno sovraštvo, kakor Vam je morda znano (— Pavlina iz Gorice —), ki se kaže v slovstvu med njima. To se mi trdi v Ljubljani, kakor v Mariboru.« — V istem pismu naznanja dr. Sket souredniku Trstenjaku važen in značilen odlok: »Da bode ‚Kres‘ k letu izhajal, o tem ni dvomiti. Ne bode mo sprva ženskega peresa potrebovali.« To je pomenilo, da je bila Kos-Spectabilisova in Kersnikova feljtonistična polemika Pavlino Pajkovo kot pisateljico javno tako diskreditirala, da je tej svoji sotrudnici »Kresov« urednik za nekaj časa zaprl list. Nanovo se je pojavila Pajkova v »Kresu« šele v decembrski številki prihodnjega letnika z novelico »Povestnik v sili«. Isto je storil dr. Sket — pač najbolj zaradi posledic nesrečne njegove kritike Gregorčičevih »Poezij« — koncem l. 1882. tudi z Jankom Pajkom, ako ni ta sam odpovedal svojega sodelovanja pri »Kresu« iz solidarnosti do svoje žene. Dne 9. dec. 1882 piše namreč

⁶⁹ Janka Kersnika »Zbrani spisi«, V., str. 394—395.

dr. Sket Trstenjaku: »Ako ima pa on [Pajk] zdaj kakšno mržnjo na nas zavoljo svoje žene, naj bo. Tudi brez njega in brez nje bode list izhajal.«⁷⁰ — Pavlino Pajkovo, svojo glavno novelistično partnerico v »Kresu«, je vedno ostro kritiziral v svojih pismih uredniku Sketu tudi Anton Koder. Dne 16. marca 1882 mu je pisal o nji: »Samo s prozo ‚Pajkove‘ se ne morem prav sprijazniti. Beseda je premalo gladka in vsebina nekako posiljena — po drugih spisih ne po lastnem opazovanji življenja dišeča. Vendar se čuti vže tudi tu nekakov napredek, upati je, da se zboljša polagoma in učisti.« — Po izidu Pajkove kritike Gregorčiča in po ostrih replikah »Narodovih« feljtonistov pa je pisal Koder drju. Sketu dne 16. jul. 1882 glede Pajkove že bolj odločno: »Kakor čujem, — hočejo ob priliki še g. Pavlino, g o t o v o n e p r e n e ž n o raztrgati. Svetujem Vam še en pot, dragi prijatelj, ogibajte se, če je mogoče, njenih del, ker ne samo po mojem, temveč po občnem mnenji niso za današnji leposloven list. O pesmih njenih niti govoriti nočem. Jaz sem sicer oseben prijatelj gospe Pavline, a v kritiki ne morem biti njej odkritosrčen, ker vem, kako boli to; Vi kot urednik storite lahko to.« — Sicer pa je treba priznati, da je Koder tudi o nekaterih drugih »Kresovih« pesnikih sodil dokaj negativno, in sicer mnogo slabše nego o sebi kot pesniku. Dne 10. okt. 1882 je v tem oziru pisal Sketu: »Zakaj si pripeljal zopet — g. Turkuš-a na dan? Prijatelj, svetoval sem Ti vže več potov, — rajši nič pesni kot nedovršenih, to je tako slabih kot so T[urkuševe] in tudi Flegeričeve. To ni samo moja sodba, tudi mnogo mojih prijateljev v Ljubljani. Resume je: Prosim Te, ogibaj se kolikor mogoče g. Pajka, g. Pavline popolno in vseh slabih pesni, mej poslednjimi mislim tudi svoje lastne. Jaz nisem X, ki misli, da je nezmotljiv, a toliko čutim, da so one vsaj za mej svet v današnji dobi. Ker imam poslednjih

⁷⁰ Dr. Slodnjak, o. c.

dovolj, Ti rad postrežem za bodoče — z raznimi psevdonimi, če hočeš.« — Dr. Sket je Kodru glede negativne kritike literarnih proizvodov Pavline Pajkove sicer nekaj ugovarjal, na kar je Koder v pismu z dne 8. febr. 1883 tako-le retiriral: »O g. Pajkovi nisem nikdar trdil, da je baš brez talenta. Le premalo dozorel jezik in pa neroden sem našel v njenih spisih. Odsvečtoval sem Ti jo le, — da bi se varovali napadom njenim zagrizenim sovražnikom.«⁶⁴

Podoba je, da je dr. Sket do konca prihodnjega leta 1883. Pavlino Pajkovo vendarle držal nekako stran od svojega lista, zaradi česar je tudi njen mož Janko Pajk malone prenehal sodelovati pri »Kresu«, kateri list ni odslej ves čas svojega vedno bolj hirajočega življenja nič več prihajal v konflikte z »Ljubljanskim zvonom«, postajajočim od leta do leta bolj centralno glasilo slovenske literature v tem obdobju. Središče je bilo pritegnilo periferijo nase...

Résumé: Als mit Ende 1880 der im Jahre 1870 als erste slovenische rein literarische Zeitschrift von Jos. Stritar in Wien begründete, von 1876 bis 1880 als Familienblatt nach dem Muster der »Gartenlaube« daselbst vom Begründer fortgesetzte »Zvon« (die Glocke) infolge der Opposition der meisten slovenischen, weit realistischer als Stritar gesinnten Schriftsteller einging, bildeten sich zu Hause in Slovenien zwei Gruppen untereinander literarisch verschieden orientierter slovenischer Schriftsteller, um eine neue slovenische literarische Zeitschrift ins Leben zu rufen. In der Tat erschien anfangs 1881 neben der Klagenfurter Monatschrift »Kres« (Johannisfeuer), dem Blatte der peripherischen, utilitaristisch gesinnten slovenischen Publizisten in Ljubljana der »Ljubljanski zvon« (Ljubljanaer Glocke) als Organ der zentralen im Vergleiche zu den Kresleuten viel artistischer, im Vergleiche zu Stritar viel realistischer orientierten Schriftstellergruppe. Der

Verfasser beleuchtet auf Grund zumeist bisher unedierter Dokumente und Korrespondenzen die literarischen Fehden dieser beiden Gruppen, von denen bereits nach Verlauf von fünf Jahren die zweite — die zentrale — aus diesem Wettkampf als Siegerin über ihre peripherische Konkurrentin hervorging, indem der Klagenfurter »Kres« Ende 1885 als literarische Zeitschrift sein Erscheinen einstellte und nur noch ein Jahr als wissenschaftliche Monatsschrift vegetierte, wogegen der »Ljubljanski zvon« noch heute erscheint.
